

Univerzitet u Oslu
Odsjek za slavistiku
Mart, 1992. godine

KAD RAT PROGOVORI

ANALIZA JEZIKA MEDIJA U RATU IZMEĐU SRBA I HRVATA

TATJANA RADANOVIĆ FELBERG

MENTOR: HANNE SKAADEN

HEROJI I VOLOVI

Mi smo:

branitelji domovine

jagnjad

hrabri gardisti

Oni su:

agresori

tigrevi

majmuni u opancima

dušmani

četnici

srpski teroristi

Mi se:

branimo

Oni:

idu u ofanzivu

Mi smo:

oslobodioci

sokolovi iz boja

patriote

Oni su:

ustaše

teroristi

izdajnici

Mi:

Oslobađamo

Oni:

vrše genocid

Svi primjeri su uzeti iz Danasa i Nina.
Uporedi sa Johnsen, Mediekrigen (s.9).

SADRŽAJ

SADRŽAJ	3
1.0. UVOD	4
1.1. SITUACIJA U JUGOSLOVENSKOJ ŠTAMPI	5
1.2. INFORMATIVNA BLOKADA	7
2.0. PRVI NIVO - UOPŠTEN POGLED NA TEME U NINU I DANASU	11
2.1. OPIS TEMA U NINU (10.05., 17.05., 24.05. 1991.) I DANASU (14.05., 21.05., 28.05.1991.)	11
2.2. OPIS TEMA U NINU (04.09., 11.09., 18.09. 1991.) I DANASU (01.09., 08.09., 15.09. 1991.)	18
2.3. ZAKLJUČAK O TEMAMA U NINU I DANASU	24
3.0. DRUGI NIVO - ANALIZA DISKURSA VIJESTI	24
3.1. STANDARDNE STRATEGIJE ZA PROMOVISANJE PROCESA UBJEĐIVANJA	26
3.2. PRIMJERI PROCESA UBJEĐIVANJA U ČLANCIMA:	28
3.3. SLIČNOSTI TEMATSKE STRUKTURE U ČLANCIMA "ZRNO NADE" I "RANDEVU KRIŽA I KRSTA"	30
3.4. UPOTREBA STANDARDNIH STRATEGIJA ZA PROMOVISANJE PROCESA UBJEĐIVANJA U ...LANKU "ZRNO NADE"	30
3.5. UPOTREBA STANDARDNIH STRATEGIJA ZA PROMOVISANJE PROCESA UBJEĐIVANJA U ČLANKU "RANDEVU KRIŽA I KRSTA"	32
4.0. TREĆI NIVO - ANALIZA JEZIKA	35
4.1. KONOTACIJA I DENOTACIJA	35
4.2. RETORIČKA SREDSTVA (STILSKE FIGURE)	36
4.3. SEMANTIČKA ANALIZA JEZIKA U ČLANKU "ZRNO NADE?" MOMČILA PETROVIĆA	40
4.4. SEMANTIČKA ANALIZA JEZIKA U ČLANKU "RANDEVU KRIŽA I KRSTA" MARINKA ČULIĆA	46
4.5. ZAKLJUČAK	51
4.6. TABELARNI PRIKAZ STRUKTURE TEMA U ČLANCIMA "HEROJI I VOLOVI" MILANA BEČEJIĆA I "TKO JE IZDAO" IVANA TOROVA	52
4.7. SLIČNOSTI TEMATSKE STRUKTURE U ČLANCIMA "HEROJI I VOLOVI" I "TKO JE IZDAO" 53	
4.8. UPOTREBA STANDARDNIH STRATEGIJA ZA PROMOVISANJE PROCESA UBJEĐIVANJA U ČLANCIMA "HEROJI I VOLOVI" I "TKO JE IZDAO"	55
4.9. UPOREDNA SEMANTIČKA ANALIZA JEZIKA U "HEROJI I VOLOVI" I "TKO JE IZDAO"	57
4.10. ZAKLJUČAK	72
4.11. ZNAČENJSKA NABIJENOST TEKSTA (PRIMJER)	72
5.0. ZAKLJUČAK	75

1.0.UVOD

Rat govori nekoliko jezika: jezik smrti, jezik razaranja i jezik medija. Jezik medija je jedna od osnovnih ratničkih boja kojima se mažu čitavi narodi prije odlaska u boj. Ovaj rad je pokušaj da se odgonetne način na koji se prave te "boje".

U prvom dijelu rada ću da pokušam da opišem stanje koje vlada u jugoslovenskoj štampi. Atmosfera koja vlada u jugoslovenskim medijima znatno se razlikuje od atmosfere koja je vladala prije nekoliko godina. Naime, mediji su postali agresivniji. Po mom mišljenju ta verbalna agresivnost je sa sobom povukla fizičku agresivnost.

Zatim ću se pozabaviti opisom tema u časopisima Nin i Danas koji su izašli u maju i oktobru 1991. godine. Ovaj opis je ograničen površnom analizom. Naime, zbog obimnosti materijala nisam podrobno ulazila u analizu svakog članka. Cilj ovog poglavlja je da nam dadne opšti utisak i kontekst u kojem ćemo pažnju da usmjerimo na po dva članka iz oba časopisa.

Izbor članaka nije bio jednostavan. Jedan od kriterijuma koji sam koristila prilikom izbora je bilo pitanje: □ta je to što razdvaja Srbe i Hrvate? Prva misao koja pada na pamet je religija. Zbog toga su prva dva članka članci o religiji.

Druga dva članka raspravljaju o ulozi Armije u konfliktu između Srba i Hrvata. Iznenađne promjene i previranja u redovima Armije ni do danas (1992) nisu u potpunosti razjašnjena. Aktuelnost rasprave o ulozi Armije me je ponukala da izaberem ova dva članka.

Ove članke ću prvo analizirati korištenjem metode "diskursa vijesti", a zatim semantičkom analizom jezika.

Analiza vijesti kao diskursa je relativno nova disciplina. U uvodu svoje knjige News as Discourse Teun A. van Dijk ovako opisuje ovu disciplinu:¹

¹ "This book presents a new, interdisciplinary theory of news in the press. Against the background of developments in discourse analysis, it is

"Ova knjiga predstavlja novu, interdisciplinarnu teoriju vijesti u štampi. Na osnovu pozadine razvoja analize diskursa, javlja se mišljenje da vijesti prvenstveno treba da se proučavaju kao jedan oblik javnog diskursa. Dok se u mnogim istraživanjima masovne komunikacije adresiraju ekonomske, socijalne ili kulturne dimenzije vijesti i medija, ovo sadašnje proučavanje naglašava važnost eksplicitne strukturalne analize vijesti. Ovakva analiza treba da obezbijedi kvalitativnu alternativu tradicionalnim metodama analize sadržaja. Naime, pažnja je usmjerena na procese produkcije vijesti od strane novinara i razumijevanja vijesti od strane čitaoca kao socijalne spoznaje učesnika vijesti. Na ovaj način strukture vijesti se eksplicitno mogu povezati sa socialnim običajima i ideologijama nastanka vijesti i indirektno, sa institucionalnim makrosociološkim kontekstima medija vijesti."

Semantička analiza jezika se takođe može shvatiti kao dio analize diskursa vijesti jer se u okviru analize diskursa analiziraju i stilističke i retoričke strukture vijesti. U ovome radu je semantička analiza odvojena od analize diskursa vijesti tj. semantička analiza nije rađena na način na koji to radi van Dijk.

Jedan od razloga zbog kojih su vršene ove analize je potraga za razlikama i sličnostima političkog jezika u ova dva tabora (u Srba i Hrvata).

1.1. Situacija u jugoslovenskoj štampi

"Pomisao da više ideologija, više mišljenja, nacionalnih simbola i totema mogu opstojavati paralelno, pod uslovom da jedni druge fizički ne ugrožavaju, potpuno je strana našem čoveku i to je ono što ga čini najudaljenijim od stvarne demokratije." (Dr. Mikloš Biro, Stav, 3.09.1991)

Televizija, radio i štampa igraju ogromnu ulogu u životu ljudi. Naziv "sedma sila" nije uzaludno dat ovim medijima.

Do prije tri godine u Jugoslaviji su štampane novine koje su u glavnom podržavale vladajuću

argued that news should be studied primarily as a form of public discourse. Whereas in much mass communication research, the economic, social, or cultural dimensions of news and news media are addressed, the present study emphasizes the importance of an explicit structural analysis of news reports. Such an analysis should provide a qualitative alternative to traditional methods of content analysis. Also, attention is paid to processes of news production by journalists and news comprehension by readers, in terms of the social cognitions of news participants. In this way news structures can also be explicitly linked to social practices and ideologies of newsmaking and, indirectly, to the institutional and macrosociological context of the news media." (svi prevodi u ovome radu su prevodi autora ovoga rada)

komunističku partiju. Nakon slobodnih izbora nastaje ogroman broj novih časopisa i novina.

Da bih ilustrovala moć i značaj medija u svijetu daću nekoliko primjera:

1. Afera Watergate u SAD; novinari Washington Post-a su objavili niz članaka koji su doveli do smjenjivanja predsjednika Nixon-a.

2. U Norveškoj je dva puta štampa bila "odgovorna" za smjenu predsjednika države. Prvi put 1971.g. Per Borten je morao da ustupi mjesto Trygve Bratteli-u, a 1981.g. Odvar Nordli je morao da ustupi mjesto Gro Harlem Brundtland.

U ovim slučajevima je štampa aktivno učestvovala u politici i pojavila se kao čuvar i nadgledač društva.

U Jugoslaviji je štampa imala (čini se) jednu glavnu ulogu: da učvršćuje ideologiju i uređenje u zemlji. Cenzura je postojala (i još uvijek postoji) i sve što se nije slagalo s načelima Partije nije ni objavljivano. To je važilo ne samo za novine nego i za objavljivanje književnosti. Proizvod dugogodišnjeg ćutanja je pritisak koji je postao neizdrživ. Narod je osjetio mali procjep u novom sistemu koji je nastao slobodnim izborima. Sve što je bilo zabranjeno i taloženo probilo se kroz taj procjep i izazvalo eksploziju. Iznenada se jugoslovenska javnost našla pred mnoštvom ekstremnih ideja. Mnogi od tih članaka imaju za cilj ubjeđivanje naroda u mišljenja koja određene novine zastupaju. Cilj, znači, nije pronalaženje istine, već nametanje svoje istine. Sve se svodi na zaključak da svi mogu da objavljuju šta hoće, kako hoće i gdje hoće. Pri tome se zaboravlja na ogromnu moć i uticaj tih "lažnih vijesti". Naročito se to odnosi na sve "istine" uperene protiv različitih nacija.

Značaj štampe u Jugoslaviji se može vidjeti i kroz brojke. 1982.g. u Jugoslaviji je štampano 2.981 novina u 1.113.546.000 primjeraka i 1.518 časopisa u 218.769.000 primjeraka. Iste godine dnevno je cirkulisalo 2.377.000 novina.²

² Facts About Yugoslavia, BIGZ, 1984 (s.73)

1.2. Informativna blokada

"U Srbiji vlada informativni mrak." (Vuk Drašković)

Poslije 2.svjetskog rata (šezdesetih godina) narodi i narodnosti Jugoslavije su odlučili da, u slučaju ponovnog napada, budu spremni za odbranu svoje zemlje. Taj koncept je razvijen u koncept tzv. opštenarodne odbrane koji postaje i predmet koji se predaje u srednjim školama i na fakultetima. Cilj toga predmeta je bio da od svakog građana napravi jednog vojnika u slučaju napada na Jugoslaviju. Veoma je ironično da u slučaju građanskog rata 1991. godine Hrvati i Srbi koriste metode koje su zajednički smislili, ne protiv zajedničkog neprijatelja, nego jedni protiv drugih.

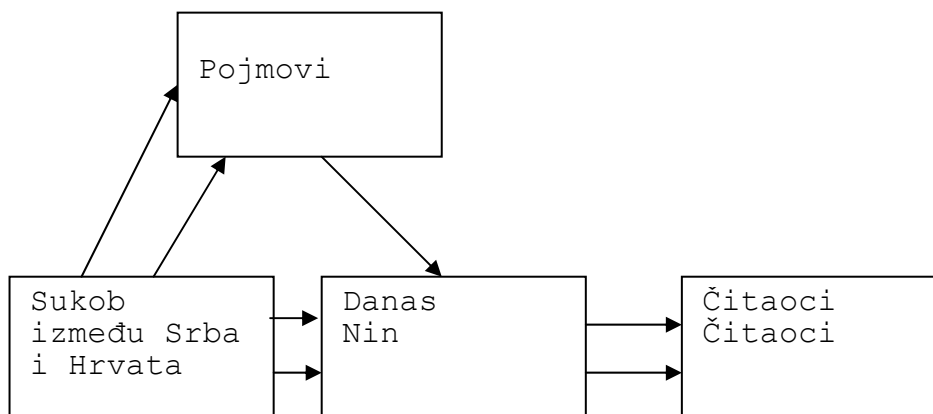
Jedno ogromno poglavlje opštenarodne odbrane je posvećeno psihološkom ratu. Taj rat se veoma uspješno vodi između Srba i Hrvata. Televizija, novine, radio neprestano bombarduju i Srbe i Hrvate činjenicama, izjavama, pričama uperenim protiv onih drugih koji iznenada gube lica i postaju mrzni banditi. Veoma je teško ostati imun na jednu takvu mašineriju uperenu ka razaranju razuma.

Naročito je popularno vraćanje na istorijske činjenice. Međutim, istorija se tumači na način koji odgovara onima koji je tumače; pamte se stvari podobne za jedan narod, a koje idu na štetu drugom narodu.

Današnju situaciju u Jugoslaviji možemo uporediti s nedavnim ratom u Zalivu. Prvi put u istoriji, svijetu je ponuđena prilika da gleda rat direktno preko malih ekrana. To je omogućila američka kompanija CNN povodom rata između Amerike i Iraka. Po mnogo čemu se taj rat može nazvati "čistim ratom". Nisu prikazivani mrtvi ili ranjeni vojnici, tj. smrt nije imala ljudsko lice. Izbjegavano je prikazivanje svega što bi moglo uticati na moral trupa.

U hrvatskom slučaju stvari stoje sasvim drugačije. Branko Salaj, ministar za informacije Hrvatske izjavio je da "...ukoliko ne dođe do potpunog rata, Hrvatska neće uvoditi cenzuru." (Ratna cenzura je uvedena 09.11.1991.g.) I zaista, na televiziji se može vidjeti sve i svašta. Ponajviše mrtvi, iskasapljeni ljudi. To, naravno, može da ima višestruko dejstvo. Time se ili pridobijaju simpatije nekih mogućih saveznika, ili se plaši neprijatelj, ili se taj neprijatelj sve više nahuškava. Mi ne znamo (možda nikad nećemo ni saznati) koliko je lažnih informacija dato u toku ovoga rata. Srpska televizija ne zaostaje za hrvatskom.

Uloga medija (u ovom slučaju Nina i Danasa) u prikazivanju sukoba između Srba i Hrvata se može prikazati kao jedan proces:³

1. Uloga medija kao proces

Nekada jedinstveni, jugoslovenski informativni prostor je podijeljen na dva dijela: srpski i hrvatski. Do razmjene informacija između ova dva informativna prostora dolazi samo u

³ Heradstveit, D., Bjørge, T., Politisk kommunikasjon, Tano, Oslo 1987, s.114

slučajevima u kojima određene vijesti pomažu dokazivanju pravednosti jedne strane. Svaka strana u sukobu ima svoju definiciju rata. Obje strane pokušavaju da utiču na javno mišljenje tj. da nametnu svoje mišljenje. Ona strana koja nametanjem svojih "pojmova" uspije da utiče na čitaoce na neki način pobjeđuje.

Ova razdvojenost informativnog prostora se vidi i prilikom čitanja različitih časopisa. Iz mnoštva časopisa i novina ja sam izabrala časopise (tjednike, novine) Nin i Danas.

Nin su srpske nedjeljne informativne novine. One su važile kao relativno ozbiljne novine koje su ipak zastupale mišljenja vladajuće stranke.

Danas je hrvatski informativno-politički tjednik koji je pandan srpskom Ninu.

Razlog zbog kojeg sam izabrala ova dva časopisa je da oni, koliko-toliko, pokušavaju da se istrgnu iz jugoslovenske trke za ocrnjivanjem druge strane. To im ponekad uspijeva, ali u većini slučajeva ne. Ovu moju tvrdnju ću pokušati da dokažem poređenjem nekih brojeva Nina i Danasa.

Prvo razdoblje koje ću da analiziram su brojevi Nina od 10., 17. i 24. maja 1991. godine i brojevi Danasa od 14., 21. i 28. svibnja iste godine. Potrebno je dati kratku hronologiju događaja koji prethode majskim brojevima ovih časopisa. Situacija je sljedeća: u Krajini postoje naoružane srpske jedinice i naoružana hrvatska garda. Na naređenje Predsjedništva da se sve nelegalne jedinice razoružaju hrvatska vlada odgovara naređenjem da se ne sluša naređenje Predsjedništva. U Krajini je došlo do manjih vatrenih okršaja. Situacija je krajnje napeta.

Drugo razdoblje o kojem ću da pišem sačinjavaju brojevi Nina 04., 11., 18. oktobra 1991. godine i brojevi Danasa 01., 08., 15. listopada 1991. Od maja do oktobra su se desile mnoge neprijatne stvari u Jugoslaviji. 26. juna, na vijest o otcjepljenju Slovenije od Jugoslavije, JNA (Jugoslovenska Narodna Armija) ulazi u Sloveniju. Akcija je opravdavana time što su granice Jugoslavije slovenačkim otcjepljenjem promjenjene i vojska je morala zaštititi te

granice. Bilans - oko 100 (zvanični podaci) izgubljenih života i ogromna materijalna šteta, ali i JNA izlazi iz Slovenije. Kao što su svi i očekivali, sljedeća je na redu bila Hrvatska. Pošto je situacija u Hrvatskoj znatno komplikovanija (nehomogen sastav stanovništva, postupak hrvatskih vlasti prema manjinama tj. prema Srbima) Evropska zajednica pokušava da posreduje. Rezultat pokušaja je 14. prekršenih primirja (do ovoga trenutka kada pišem ovaj rad 1992.) i još veća ogorčenost u narodu.

Analiza ovih brojeva će se odvijati na nekoliko nivoa.

Prvi nivo je uopšten pogled na ove časopise, tj. na izbor tema koje obrađuju dati brojevi.

Zadržaću se samo na temama koje su vezane prvenstveno za sukob Srba i Hrvata, a samo marginalno ću pomenuti teme koje se tiču cijele Jugoslavije.

Zatim slijedi poređenje tih tema u ova dva perioda (maju i oktobru).

Drugi nivo analize će biti analiza tekstova rađena na osnovu teorije diskursa vijesti izložene u knjizi "News As Discourse" Teunen van Dijk-a.

(ovu teoriju sam donekle uprostila i modifikovala prema vlastitim potrebama).

Na trećem nivou ću da analiziram upotrebu jezika (konotacije, denotacije i stilske figure) u nekoliko članaka iz Danasa i Nina. Naime, mi svi čitamo tekstove gledajući kroz vlastite "kulture naočare". Ono što je normalno za neke ljude jedne kulture nije normalno za druge kulture ili za različite ljude unutar iste kulturne zajednice. Dok čitamo nalazimo se na različitim političkim i sociokulturnim tačkama gledišta tj. mi susrećemo riječi na različite načine. Cilj ovoga rada nije analiza koja bi pokazala šta je istina, a šta ne.

Ovo je pokušaj odmotavanja ideološkog celofana kojim su umotane riječi - tj.

usredsređivanje pažnje prema razlozima zbog kojih tumačimo riječi onako kako to radimo.

2.0. PRVI NIVO - UOPŠTEN POGLED NA TEME U NINU I DANASU

Prvo što nam pada u oči kada kupujemo neki časopis ili novine je naslovna strana. Od upečatljivosti naslovne strane zavisi da li ćemo kupiti časopis ili ne, a riječi koje su napisane na naslovnoj strani podsvjesno ostaju urezane u našoj svijesti.

2.1. Opis tema u Ninu (10.05., 17.05., 24.05. 1991.) i Danasu (14.05., 21.05., 28.05.1991.)

Nin od 10. maja na naslovnoj stranici prikazuje sliku davljenja vojnika u Splitu okruženu crnom pozadinom i riječima napisanim velikim slovima "STRAH, TEROR, RAT!". Ovdje dolazi do izražaja uticaj političke retorike koji se prenosi pomoću fotografija. Svaka od tih fotografija predstavlja određene simbole koje čitaoci tumače na svoj način. Psihološki učinak ove stranice je: strah, nesigurnost, gađenje i nepostavljeno pitanje: "Ko je tome kriv?" i nenapisani odgovor : "Hrvati". U gornjem dijelu naslovne strane nalazi se fotografija kardinala Kuharića i patrijarha Pavla popraćena tekstom (znatno sitnijim slovima) "Patrijarh i kardinal: Zrno nade".

Danas od 14. svibnja na naslovnoj stranici prikazuje sliku jednog četnika iznad kojeg lete tri slijepa miša s mrtvačkim glavama umjesto tijela. Velikim slovima su štampani naslovi članaka koji se reklamiraju : "Rat je odgođen" i "Kako vježbaju četnici". Nešto manjim slovima napisano je : "Stipe Mesić: Nisam izdao Hrvatsku". U gornjem desnom uglu je slika Josipa Boljkovca, šefa Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske i naslov "Nećemo pirovu pobjedu". Poruka i ove naslovne strane je: strah, nesigurnost, a krivci tome stanju su četnici tj. Srbi.

Analizom tekstova u ova dva časopisa dolazim do sljedećeg zaključka:

U oba časopisa je nešto više od 30% članaka direktno vezano za sukob između Srba i Hrvata. Ostatak članaka je ili indirektno vezan za situaciju u zemlji ili o inostranstvu.

U oba časopisa postoji podjela na tematske cjeline. Nekoliko tematskih cjelina se poklapa u oba časopisa:

1) Sukobi među Srbima; sukobi među Hrvatima tj. razjedinjenje unutar samog naroda

Nin - "Nekom rat nekom brat?" (o opoziciji i raskolu među Srbima)

Danas - "Godine suverene Hrvatske" (kritika Tuđmana)

2) Sukobi između Srba i Hrvata

Nin - "Predsjedništvo na raportu" (o davljenju vojnika, o strahu Srba), "Haron na Dunavu"

(o događajima u Borovu Selu), "Masa gora od čopora" (razgovor s Jovanom Raškovićem koji

uvodi pojam: psihološki genocid nad Srbima), "Tornado mržnje i zla" (razgovor s Gojkom

Nikolišem, među ostalim o agresivnoj politici prema Srbima).

Danas - "Godine suverene Hrvatske", "Veliki i pametni Srbi" (o sukobu u Borovom Selu),

"□ešelj smije samo lajati", "Čuvaj se Miloševića i kad darove nosi" (o četnicima), "Rusi

mogu a Srbi neće"

3) Religija i politika

Nin - "Zrno nade" (o sastanku duhovnih otaca)

Danas - "Randevu križa i krsta" (o sastanku duhovnih otaca)

4) Mediji i politika

Nin - "Kakav Nin?" (o ulozi Nina u politici)

Danas - "Rat i novine" (o dezinformaciji), "Mediji i politika" (kritika nekontrolisanosti

medija)

5) Mišljenje svijeta o sukobu

Nin - "Mit o saveznicima" (o saveznicima i Srbiji)

Danas - "Evropa i Jugoslavija", "Rusi mogu a Srbi neće" (šta svijet misli o sukobima)

Očigledno je da Srbe i Hrvate muče isti problemi i da im misli idu istim putevima. Jedina je razlika u pronalaženju "dežurnih" krivaca.

U ovim brojevima je jasno izdiferencirana razlika između mi i oni. Riječi "ustaša" i "četnik" su već postale normalne.

Čitajući ova dva broja saznajemo i da : "Pravni sistem ne funkcioniše, u državi funkcioniše ustaški zakon i endehazija. Ustaški poglavar Franjo Tuđman i doglavnici vrlo dobro održavaju kalašnjikov demokratiju i kriju se iza Vatikana i katoličkog klera".⁴ (Vukašin □oskoćanin, predsjednik SDS-a Borovog Sela, "Haron na Dunavu", Nin, str.12), ali i da "U Srbiji radikalno, desno, četničko krilo u mnogo čemu obavlja posao što ga je do jučer obavljala srpska službena politika". ("Četnički odredi", Danas str. 20.)

Interesantno je da su gore navedeni primjeri jedni od rijetkih, otvorenih optužbi Srba protiv Hrvata tj. Hrvata protiv Srba kad ih poredimo sa kasnijim razvijanjem ova dva časopisa.

Nin koji je izašao 17. maja naslovnu stranu poklanja Vuku Draškoviću, vođi partije Srpski pokret obnove. Naslov intervjua se takođe nalazi na naslovnoj stranici i glasi: "Srbija i srpska vojska". Iz samog naslova se vidi da se kreće ka otvorenom, opšteprihvaćenom filozofiranju o ratu protiv Hrvatske.

Na drugoj strani, Danas od 21. svibnja objavljuje fotografiju Stipe Mesića i naslov "In memoriam Jugoslaviji". U malom kvadratu je naziv intervjua s Ćirilom Ribičićem "Srbija hoće rat". I ovi naslovi senzacionalno navode na pomisao o neizbježnosti rata i raspada

Jugoslavije.

Nin u ovom broju posvećuje oko 24% članaka sukobu između Srba i Hrvata. Glavne teme ovog broja su:

-kritika predsjedništva Jugoslavije ("Vlast bez države, država bez vlasti", "Izbor oružja" (i u Danasu se isto pojavljuje kritika predsjedništva u vezi sa odbijanjem izbora Stipe Mesića za predsjednika Jugoslavije)

-istraživanje političke stvarnosti Srbije ("Politička scena Srbije", "Srbija i srpska vojska")

-članci koji se trude da pojačaju svijest o srpstvu, o srpskoj religiji i "ispravljanju prošlosti" ("Povratak u zavičaj", "Sporna Nikolajeva beseda", "Srbi i Srbija", "Zakonopravilo svetog Save", "Prostota nije zdravlje", "Komunisti na vlasti").

Na temu "ispravljanja prošlosti" spomenula bih i jednu reklamu za knjige izašlu u ovom broju.

"Najnovija knjiga Dejvida Marina o Jugoslaviji!

Mreža dezinformacija: Čerčilova jugoslovenska zabluda.

Knjiga koja menja sliku istorije!

Knjiga koja otkriva zakulisne i dosad nepoznate tajne Drugog svetskog rata, čiji su glavni akteri Srbija i Jugoslavija.

Još jedna knjiga istinoljubivog naučnika stranca koja potvrđuje tezu da su Srbi "žrtveni narod".

Samo po ovoj reklami se može vidjeti nacionalizam u akciji: autor ove reklame nam kazuje da su svi ljudi u zabludi i da im se laže, te da će jedan naučnik koji stoji izvan sukoba ova dva naroda to objasniti ("istinoljubivi naučnik stranac"), da se iza Srbijinih leđa vrše kojekakve "zakulisne i dosad nepoznate" radnje i da su Srbi "žrtveni narod". To da su Srbi "žrtveni narod" u vezi s drugim svjetskim ratom povezano je s (konotacija) ulogom Hrvata u

⁴ Citat je analiziran na trećem nivou.

"žrtvovanju" Srba.

Danas (21. svibnja) se takođe interesuje za odnose između Srba i Hrvata i u ovom broju.

Oko 27% članaka je posvećeno problemu ova dva naroda. Prva tri udarna članka su:

"Izborne igre, in memoriam Jugoslaviji", "Srbija hoće rat" i "Politički huškači". U članku

"Izborne igre, in memoriam Jugoslaviji" optužuje se Srbija i Miloševićeva "klika" za

ometanje izbora Stipe Mesića za predsjednika Jugoslavije. Kao ilustracija članka prikazana

je na jednoj strani Mesićeva fotografija i na drugoj fotografija četnika sa slikama ešelja i

Draže Mihajlovića u rukama. Sličan je sadržaj i intervjua s Cirilom Ribičičem,

predsjednikom Stranke demokratskih promjena Slovenije "Srbija hoće rat".

Nešto više ću se zadržati na članku "Politički huškači: Svi voždovi ljudi". Riječ vožd je

aluzija na Miloševića, a upotrebom te riječi javlja se konotacija na Karađorđa (vožd je titula

Karađorđa, vođe 1. srpskog ustanka). U ovom članku je opisana garnitura političkih ličnosti

Srbije kao grupa "indolentnih lidera". Tako je Milošević "krut, rigidan, nije vedar i nije

društven, ne može se s njim ni razgovarati, a kamoli dogovarati; autor srpskog plebiscitarnog

cezarizma; i pati od stalne potrebe da dominira", dok Kecman "žari i pali; razbija jezgro

kosovopoljskog rukovodstva mitingaškog pokreta", a Mihalj Kertes "bespogovorno staje na

stranu pobjednika; daje brdo intervjua i mnogobrojne slične verbalne zajebancije sa

narodom" i da su svi oni akteri u "srbijanskom teatru apsurdna". Ovako okarakterisani, lideri

Srbije ne zvuče ni malo simpatično. Na osnovu ovako napisanog teksta možemo da

zaključimo da tim vođama nedostaju skoro sve moralne vrijednosti koje svaki čovjek, a

kamoli vođa treba da ima. Ovaj članak je tipičan primjer ocrnjivanja slike neprijatelja.

Studije koje su rađene poslije rata u Zalivu naročito se zadržavaju na proučavanju stvaranja

slike neprijatelja. U jednoj od njih⁵ to "ocrnjivanje" neprijatelja se dijeli na "demonizaciju"

⁵ Johnsen, J., Mathiesen, T., Mediekrigen, Cappelen, Gjøvik 1991, ©lanak Svein Østerud-a "Krigen som science fiction og dæden som sorgritual".

neprijatelja i njegovu "patologizaciju". Ukoliko se koristi tehnika koja igra na kartu buđenja religioznih osjećanja onda se može govoriti o "demonizaciji" neprijatelja (Sadam naziva Buša "zlim satanom"). Druga vrsta opisivanja neprijatelja je njegovo "patologiziranje" tj. postavljanje psihijatrijske dijagnoze. Milošević je opisan kao osoba koja je "nedruštvena, s kojom se ne može razgovarati i koja pati od želje da dominira" tj. kao jedna nenormalna osoba kojoj je potrebna liječnička pomoć. Ovakva retorička sredstva su veoma često korištena u i u Ninu i u Danasu.

Ostale teme koje su aktuelne u ovom broju su:

-hrvatska opozicija ("Kraj idile")

-finansijsko stanje zemlje ("Jest ćemo travu", "Koliko košta Pliva", "Bogati siromašak")

-vjerski tisak ("Doseg božje riječi")

-Jugoslavija i okolne zemlje ("Igre s granicama").

24. maja Nin objavljuje fotografiju Milovana Đilasa (Đilasa poštuje i jedna i druga strana) na naslovnoj stranici i naslov "Jugoslavija - razumom i silom". Dobrodušno lice Đilasa daje neku blagost i dobroćudnost ovoj naslovnoj stranici, riječi su te koje uznemiravaju. U narodu postoji izreka: "Il' milom il' silom" tako da ovaj naslov "razumom i silom" podsjeća na tu izreku.

28. svibnja Danas objavljuje na naslovnoj strani fotografiju mnoštva ljudi. U tom mnoštvu viori se hrvatska zastava (šahovnica). U donjem dijelu strane napisano je: "30.5.1990 30.5.1991 Godina opasnog življenja". U ovom broju se slavi godina hrvatske državnosti. Naslov je pozajmljen iz jednog poznatog filma "Godine opasnog življenja" u kojemu se opisuje rat u Kambodži. U gornjem uglu je reklama za intervju s ličnošću tjedna Janezom Janšom koji će u junu vješto manipulirati napadom JNA na Sloveniju.

Teme u Ninu (24.05) se bitno ne razlikuju od pređašnjih brojeva. I u ovom broju je oko 24% članaka posvećeno direktnom opisu problema između Srba i Hrvata. I u ovom broju se

raspravlja:

- o mogućim igrama stranih sila ("Vašingtonska režija")
- o nesposobnom predsjedništvu ("Pozorište lutaka", "Sudbina ničije vlade")
- o četnicima ("Spremite se, spremte?")
- o ekonomiji ("Javni radovi", "Živeti od politike, umreti od gladi")
- o uticaju medija ("Hadezeovska jutelofobija")
- o religiji ("Dolaze gora vremena", "Religija ili politika").

Teme u Danasu (28.05) su takođe slične temama u prošlim brojevima i temama obrađivanim

u Ninu (naravno gledane iz drugog ugla). Tako imamo teme:

- o odnosu stranih zemalja prema Jugoslaviji ("Zapad više ne oklijeva", "Bush protiv Miloševića")
- o nesposobnom predsjedništvu i mogućem prekrajanju granica ("Nova kartografija Jugoslavije", "Lažna trudnoća", "Srpski bumerang")
- o četnicima ("Na četničkoj večeri")
- o srpskoj opoziciji ("Desno skretanje")
- o uticaju medija ("Karika koja nedostaje").

Interesantno je pomenuti i jednu reklamu za knjigu koja se pojavila u ovom broju Danasa -

to je reklama za knjigu

"Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. do 1925. godine".

Isticanjem godina 925. i 1925. g. naglašava se dugotrajnost postojanja hrvatske države. U srpskim medijima se ova dugotrajnost i državnost Hrvatske osporava. Ovo je pojava slična onoj koju sam pomenula u vezi s reklamama u Ninu. Dokazivanje pripadanja jednoj naciji i još jače učvršćivanje svijesti o toj naciji skoro da podsjeća na doba nacionalnog preporoda.

2.2. Opis tema u Ninu (04.09., 11.09., 18.09. 1991.) i Danasu (01.09., 08.09., 15.09. 1991.)

U oktobru 1991. godine mnoge su iluzije srušene i svakodnevne borbe postaju stvarnost. Na naslovnoj stranici 4. oktobra Nin prikazuje grupu ljudi koji se vraćaju kućama i velikim slovima je napisano "Rezervisti: Ko je izdao?". Neuspjeh srpskih rezervista na bojnim poljima se pokušava objasniti izdajstvom. U ovom broju se objavljuje znatan broj anti-Armijskih članaka. Kada kažem anti-Armijski ne mislim protiv upotrebe oružanih snaga, već u srpskom smislu, protiv neefikasnosti postojeće Armije. Osjeća se strah od demoralisanja srpskog naroda te se i za to optužuje Armija: "Nacionalna mitologija Srba odavno nije bila na ovakvoj proveri, a vekovima negovana svest o hrabrosti i ratničkoj prirodi ovog naroda biva jednostrano rasturana iz vrhova civilne i armijske vlasti."(s.9) ("Heroji i volovi", "Dani žalosti", "Politička geometrija", "Izlaz - Mažinović linija", "Prohujalo s martom").

U isto vrijeme primjećuje se tendencija objavljivanja antiratnih članaka: ("Ubili su Rusiju", "Pisci protiv rata", "Samo da nam se to ne desi").

I ekonomija je veoma aktuelna ("Dugo putovanje u noć", "Leteći buvljak"), ali anti-Hrvatska tendencija ne jenjava ("Politička geometrija", "Izlaz- Mažinović linija", "'Hrvatski narod' o Srbima"). "'Hrvatski narod' o Srbima" je, na primjer, tekst koji u sebi sadrži ogromne emotivne bure koje se lako prenose na narod. Naime, tekst opisuje "ustaško uništavanje srpskih crkava i manastira" i samo u ovom tekstu se riječ ustaša ponavlja dvadeset i tri puta.

Međutim, srpsko pero nije tupo ni kad se radi o vlastitim ljudima koji su skrenuli "s pravog puta". Tako saznajemo da je:

-opozicija - "banda izdajnika", "lažni mirotvorci", "izdajnici srpskog nacionalnog interesa"

-roditelji koji kriju svoju djecu - "jorgandžije", "podsuknjaši"

-oni koji se nisu odazvali pozivu - "kukavice", "otpadnici", "izdajnici", "dezerteri"

-dok su oni koji se bore - "sokolovi iz boja", "patriote".

Danas (1.listopada) na naslovnoj stranici objavljuje fotografije jednog borca koji pušta goluba mira. Naslov "Tko je dobio primirje" ironično prikazuje stvarnost - stalno se sklapaju primirja i uvijek se nađe neko da ih prekrši. Naravno, to je uvijek ona druga strana. Čak postoji i vic u kojem komšija viče komšiji u Osijeku : "Hej, sklopili su primirje, bježmo u podrum!".

Sa hrvatske strane javnost je ogorčena ratom i jedva čeka 7. oktobar kao dan konačnog otcjepljenja od Jugoslavije ("Čekajući 7.listopada", "□to je to primirje", "Užas za Evropu", "Tko je dobio primirje", "Nurnberg u Zagrebu"). Još uvijek se uzda u pomoć Evropske zajednice ("Srbija traži dvije enklave", "Baker prstom Bush batinom", "U se i u svoje kljuse" "Zimmerman u zemlji čuda").

Sve u svemu, a po Danasu ovo je rat između "mladih branitelja" i "nemjerljivo jačeg neprijatelja". Ovaj rat je "velikosrpska agresija, velikosrpskih pobunjenika, armijsko-odmetničkih formacija, srpskih terorista i okupacijske vojske" koji izvršavaju "zvjerstva, terorističke aktivnosti" uz pomoć "bestijanosti i divljanja četničkih hordi", a kojem se protivi "fanatično djelovanje garde".

11. oktobra Nin na prvoj stranici donosi fotografiju kralja uz natpis "Karađorđevići kod Srba". Prvi puta poslije rata pripadnici srpske kraljevske porodice su mogli da dođu u posjetu Srbiji. U ova teška vremena "sjaj" i "ljepota" prošlosti može se prizvati kroz ovakve posjete ("Probuđena nada").

Poznata je činjenica da ako se nešto neprestano ponavlja ne zaboravlja se. Tu devizu je preuzeo i Nin, tako da u ovom broju ne donosi ništa originalno - i u ovom broju Ninovi novinari kritikuju predsjedništvo "Deblokada prazne fotelje", govore o mogućim novim

granicama "Igre sa granicama" (igra riječi na ime poznate i popularne emisije "Igre bez granica"), opisuju trenutno mišljenje svijeta o Jugoslaviji ("Novi diplomatski test", "Konferencija jača od rata", "Testiranje Evrope") i naravno, začikuju Hrvate opisom novokomponovane hrvatske muzike ratnih dana: "Ivo Patijer, redovni učesnik festivala zabavne glazbe "Split", svoja politička uverenja izrazio je stihovima:

"Zbogom, Jugoslavijo papirnati zmaju
tiranija tvoja primakla se kraju
nikada nam više ne kucaj na vrata
za te nismo ovde, ti kopile rata."

...Mnogo popularniji su repovi i fank-disko ritmovi. Uz "semplovano" zavijanje sirene za protivvazdušnu uzbunu se čuje:

"Rašeta, Adžić, Slobodan Milošević
vojvoda □ešelj, general Kadrijević
tako su bijedni, tako su mali
kad za pokolj sve bi dali "

na šta se nadovezuju stihovi koji u ovom trenutku zvuče tragikomično:...

"...oni zavide našoj sreći
jer mi smo svoji, od njih smo veći..."

U sličnom ritmu odvija se i "Patriot SH 101":

"Ja mladi gardist hrabro koračam
gdje rafal ispucam tu se ne vraćam
sa smiješkom borim se i prodirem kroz noć
pancir, pištolj, bomba, nož, moja su moć."

Pjesma je tradicionalni pratilac vojnih podviga balkanskih ratnika. Očigledno je da se tradicija nastavlja. O kvalitetu ovakve poezije može se raspravljati.

8. listopada Danas se pita "Koja je cijena slobode", a fotografija u pozadini tog pitanja je zastava grada Dubrovnika s riječju Libertas - Sloboda. Naime, u ovom broju se naročito kritikuje napad na Dubrovnik ("Dubrovnik i barbari - Oganj na dlanu svetog Vlaha"). Kroz ovaj broj provejavaju snažna anti-Srpska osjećanja, ("Kako opstati", "Uska grla demokracije", "Kocka je bačena", "Hrvatska na rezervnom položaju", "Princ vampira"), ali i uz jedno pitanje "Je li Hrvatska baš sve učinila da se rat izbjegne ili dobije?" (u članku "Kako opstati").

Ekonomija je i dalje jedno od stalnih pitanja bez odgovora ("Ekonomske šanse velike Srbije", "Marshalov plan za Hrvatsku").

Nadalje, svijet i njegov odnos prema Hrvatskoj ("Nove nijanse umjesto zaokreta", "Vatikan na strani Hrvatske", "Cijenu plaća Hrvatska").

Slijedi izbor izraza kao najžešćeg oružja protiv, u ovom slučaju Srba:

Borbe JNA protiv Hrvatske se opisuju kao:

- "beščutna bombardiranja iz zraka"

- "sumanuta vatra iz višecijevnih bacača po nezaštićenim naseljima"

- "koji je to poriv koji tako bestijalno tjera velikosrbujuću komunističku soldatesku da tako strastveno radi na razaranju svega našega i svjetskog"

Odnos Srbije prema Turskoj i muslimanima:

- "srpski barbarogenije razorio sve džamije, muslimane prekrstio na pravoslavlje ili protjerao"

- "srpski barbarogenije je uzdigao vlastito barbarstvo na nivo kulta i nacionalnog mita"

Opravdanje upotrebe nasilja:

- "krenuti u odlučujući boj protiv agresora i dušmana koji nam žele smrt, istrebljenje i brisanje s političkih, povijesnih i zemljopisnih karata"

JNA: - "jugo-armada", "teroristi, agresija, pučistička vojska", "agresorske haubice, agresorska avijacija"

- "srpski rezervisti haraju Bosnom"

- "srpski apetit za posjedom"

- "čišćenje četnika i terorista"

Posljednji broj Nina koji ću analizirati izašao 18. oktobra 1991. godine ne donosi mnoge novine u razmišljanju i političkoj klimi. Na naslovnoj stranici nalaze se četiri grba iz različitih perioda srpske istorije popraćena tekstom: "Nova znamenja starog naroda". Stari narod su Srbi, a radi se o skupštinskoj debati o državnim simbolima.

U Ninu se uporno nastoje pokazati moguće negativne posljedice već očiglednog razlaza unutar Jugoslavije. ("Razlaz i posledice, Granice treće Jugoslavije"). U isto vrijeme se raspravlja o novom grbu, zastavi, himni. "Portret ratnika" je jedna od stalnih rubrika u Ninu. U ovom broju je opisan "Život i priključenija komandanta Petog vazduhoplovnog korpusa". (Život i priključenija je aluzija na knjigu "Život i priključenija" Dositeja Obradovića). I u ovom broju se intervjuše jedan pisac - ovoga puta Tanasije Mladenović ("Cena jugoslovenskog sna"). On otvoreno stoji na strani Srbije i povlači paralele između drugog svjetskog rata i ovoga građanskog rata : "...Svi hrvatski oficiri, od najnižih do najviših, prešli su na stranu NDH, skoro kao i danas. Sve je to tada prišlo ustašama. Srbi su u goroj situaciji

nego 1941. godine."

"...-Da parafraziramo jedan stih: pesniče, šta je vaš dug?

-Pomoći braći Srbima gde god stradavali i ako do toga dođe ići ću u dobrovoljce, kako rekoh. Odsudni je ovo čas za Srbiju i srpski narod."

Jedna od bitnih karakteristika medija je korišćenje ljudi koji imaju političku moć, poznatih ličnosti, kao manjine koja komunicira s većinom (čitalaštvom).

Pisci su uvijek bili figure čija se riječ poštovala i čula. U ovom sukobu između Srba i Hrvata oni imaju mogućnost (sigurno postoje i pisci čije je mišljenje nepoželjno) da kazivanjem svoga mišljenja utiču na "mase". Skoro svi ti pisci čija se mišljenja objavljuju otvoreno biraju stranu pozivajući se na srpstvo, što neminovno utiče na čitalaštvo.

Uticao inostranstva na krizu u Jugoslaviji je takođe tema u ovome broju Nina ("Priateljstvo bez pokrića", "Hoće li mir stići", "Sila pred balkanskim ispitom"). U rubrici "Svet o Jugoslaviji" Nin objavljuje članke iz strane štampe na temu jugoslovenske krize.

Interesantan je izbor koji je napravljen. Objavljeni članci su članci iz Die Tagenszeitung-a. U tim člancima se opisuje haotično stanje u Jugoslaviji i mnoge vojske koje se tamo bore i na srpskoj i na hrvatskoj strani. Takođe se raspravlja o rascjepu između Parage i Tuđmana. Ton u ovim člancima nikako nije pro-hrvatski.

Naslovna stranica Danasa od 15. listopada 1991. donosi fotografiju jedne porušene katoličke crkve i naslov "Krvavi dani slobode". Fotografija je veoma simbolična i izaziva snažne emocije - rušenje religioznih i kulturnih spomenika doživljava se kao napad na nacionalni identitet hrvatskog naroda. Fotografija je popraćena tekstem: "Krvavi dani slobode".

Rat ("Bitka na četiri rijeke", "Vukovar i Zagreb", "Hrvatska zima"),

-nakon rata ("Za suživot je potrebno dvoje", "Bog, Srbi i Hrvati", "Skandinavska formula"),

-traženje mira ("Tvrđi stavovi pregovarača", "Čelnici gube kontrolu", "Briljantni

mirotvorac") su tri osnovne teme ovoga broja. Futuristička orijentisanost ovoga broja na neki

način daje nadu jer ovdje se konstatuje situacija: sada je rat; razmišlja se i priželjkuje njegov prestanak tj. šta nakon rata; i traži se način na koji doći do mira.

2.3. Zaključak o temama u Ninu i Danasu

Iz ovog opšteg pogleda na različite brojeve Nina i Danasa možemo zaključiti:

1. U oba časopisa nalazimo iste teme.
2. Oba časopisa koriste poznate ličnosti kao medije kroz koje se "proturaju" mišljenja vladajućih partija.
3. U oba časopisa se pojavljuje tendencija kritikovanja vlastite vlade, ali ta kritika je namjerno dozirana tako da ne izaziva veće poremećaje u javnom mišljenju. To znači da se ratni doboši čuju glasnije nego frule mira.
4. Oba časopisa stalno kritikuju suprotnu stranu.
5. Glavni instrument kojim se ovi časopisi služe za kritikovanje druge strane je specifičan riječnik specijalno stvoren za ovu priliku ili preuzet od ranije.
6. Osjećaju se razlike između atmosfere časopisa u maju i u oktobru. U oktobru je rat činjenica i očigledno je nastojanje da se pokuša doći do nekog mirnog rješenja.

3.0. DRUGI NIVO - ANALIZA DISKURSA VIJESTI

U ovom poglavlju ću da se pozabavim analizom diskursa vijesti. Poslužit ću se radom Holandanina Teun van Dijk-a o strukturi i diskursu vijesti. Po njemu se struktura vijesti može podijeliti na mikrostrukturu (proučavanje glasova, riječi, rečenica i njihovog značenja) i makrostrukturu (analiza diskursa). Analiza diskursa se može definisati kao teoretski i

metodološki pristup jeziku i njegovoj upotrebi. Kada proučavamo diskurs mi ujedno proučavamo i njegove dijelove, jer značenje teksta ili dijelova teksta proizilazi iz lokalnog značenja riječi ili rečenica.

Stil i retorika su značajne dimenzije opisa diskursa. Kada opisujemo nečiji stil pisanja mi uočavamo i signale ličnih i socijalnih faktora komunikativnog konteksta. Retorika se može definisati kao efektivna upotreba jezika u komunikaciji. Vremenom je riječ retorika dobila negativno značenje, ali u ovom tekstu ona ima neutralno značenje.

Tematska organizacija teksta igra veoma značajnu ulogu u diskursu vijesti. Sistematska analiza diskursa vijesti počinje definicijom teme. Tema djela ili teksta je ono o čemu se radi u nekom tekstu. Značenje teksta je veoma bitno za našu analizu. Duži diskursi mogu da sadrže više tema. Neke od njih su važnije, opštije ili imaginarnije od drugih. Ta činjenica ih stavlja u neku vrstu hijerarhije.

Čitaoci teksta određuju temu teksta po vlastitom osjećaju. Prema tome, subjektivnost je neizbježna. Autori teksta mogu pokušati da usredsrede čitaočevu pažnju na temu (npr. rečenicama kao što su : "A, najvažnije od svega je..."), ali čitaoci ne moraju da primjete te nagovještaje.

Autor teksta mora da računa s određenim predznanjem čitaoca.

Kada pročitamo prvu rečenicu nekog teksta možemo pokušati da pogodimo o čemu se radi u datom tekstu. Ovo je veoma važno jer pronalaženje i razumijevanje teme je preduslov razumijevanja teksta. Kada znamo o čemu se radi u nekom tekstu lakše nam je razumjeti pojedine rečenice u tekstu. Ova pojava se zove top-down processing.

Da se vratimo na retoriku disursa vijesti. Kad je u pitanju rat medija, način na koji predstavljamo vijesti je jedno od najvažnijih sredstava novinara (tj. stranke ili vlade koju te novine predstavljaju). Znači, retorika zavisi od ciljeva i željenih efekata komunikacije. Što se tiče estetskih sredstava u pisanju (poređenja, ironije, metafora...) ona su rezervisana za

specijalne članke kao što su npr. riječ urednika, strane posvećene kulturi itd. Međutim, ono što je estetski funkcionalno upotrebljivo je i kao sredstvo ubjeđivanja. Proces ubjeđivanja nam je potreban, jer, mi ne samo što želimo da prenesemo našu poruku, već želimo da ti koji slušaju povjeruju u našu poruku i da urade ono što se od njih traži, ukoliko se nešto traži. Kako to uraditi? Prihvatanje tuđih ideja je veoma složen proces. Da bismo uspjeli u tome moramo igrati na kartu polagane i neprimjetne promjene kod čitaoca. Dokazivanje tačnosti naše poruke je pokušaj uticanja na čitaoce. Da bi se naša poruka primjetila, razumjela, predstavila, zapamtila i najzad povjerovala potrebno je da je organizujemo.

3.1. Standardne strategije za promovisanje procesa ubjeđivanja

Diskurs vijesti ima nekoliko standardnih strategija za promovisanje procesa ubjeđivanja:

(A) Naglašavanje činjenične prirode događaja npr.

1. Direktnim opisima aktuelnih događaja
2. Upotrebom iskaza očevidaca
3. Upotrebom iskaza drugih povjerljivih izvora (vlasti, uvaženih ljudi, profesionalaca)
4. Signalima koji pokazuju tačnost kao što su brojevi osoba, vrijeme, događaji itd.
5. Upotrebom citata izvora, naročito kad se radi o različitim mišljenjima

(B) Izgrađivanje jake relacione strukture za činjenice, npr.

1. Pominjanjem prethodnih događaja kao uslova i razloga zbivanja, opisom ili proricanjem predstojećih događaja ili stvarnih konsekvenci.

2. Umetanjem činjenica u dobropoznate situacione modele koji ih čine relativno poznatim čak i kad su situacije potpuno nove.

3. Upotrebom dobropoznatih skripti i koncepata koji pripadaju tim skriptama.

4. Pokušajem da dalje organizuju činjenice u dobropoznate specifične strukture npr. pripovijesti.

(C) Omogućavanje informacija koje takođe imaju stavovne i emocionalne dimenzije.

1. Činjenice se bolje predstavljaju i pamte ako u sebi sadrže ili izazivaju snažne emocije (ukoliko su emocije previše snažne može doći do odbijanja, suzbijanja i do nevjerice u činjenice).

2. Istinitost događaja je naglašena kad se citiraju mišljenja različitih izvora i ideologija, ali ona mišljenja koja su ideološki bliska će biti u prvom planu kao mogući izvori mišljenja.⁶

Ovo je bio uprošćen teoretski prikaz strukture diskursa vijesti. Slijede primjeri iz Nina i Danasa. U tim primjerima ću pokušati da pronađem neke od gore navedenih teoretskih elemenata.

⁶ Dijk van, Teun, News as Discourse, LEA, Hillsdale, New Jersey 1988.

“(A) Emphasize the factual nature of events, e.g., by

1. Direct descriptions of ongoing events.
2. Using evidence from close eyewitnesses.
3. Using evidence from other reliable sources (authorities, respectable people, professionals).
4. Signals that indicate precision and exactness such as numbers for persons, time, events, etc.
5. Using direct quotes from sources, especially when opinions are involved.

(B) Build a strong relational structure for facts, e.g., by:

1. Mentioning previous events as conditions or causes and describing or predicting next events as possible or real consequences.
2. Inserting facts into well-known situation models that make them relatively familiar even when they are new.
3. Using well-known scripts and concepts that belong to that script.
4. Trying to further organize facts in well-known specific structures, e.g. narratives.

(C) Provide information that also has an attitudinal and emotional dimensions:

1. Facts are better represented and memorized if they involve or arouse strong emotions (if too strong emotions are involved, however, there may be disregard, suppression and hence disbelief of the facts).
2. The truthfulness of events is enhanced when opinions of different backgrounds or ideologies are quoted about such events, but in general those who are ideologically close will be given primary attention as possible sources of opinions.”

3.2. *Primjeri procesa ubjeđivanja u člancima:*

Nin, 10.MAJ 1991., "ZRNO NADE?"

Danas, 14.SVIBANJ 1991., "RANDEVU KRIŽA I KRSTA"

Oba teksta su pisana na istu temu - sastanak duhovnih poglavara dvije crkve - katoličke i pravoslavne. U Ninu je članak dobio ime "Zrno nade?". Upitnik na kraju naslova nam kazuje da Momčilo Petrović, pisac ovog teksta, sumnja u postojanje nade, pa čak kad je u pitanju i jedno zrno nade. Tema članka je otkrivena već u uvodnom dijelu - poglavari dvije vjerske zajednice su se sastali. Ishod tog sastanka je nagovješten time što je rečeno da je saopštenje poslije dugog razgovora bilo kratko. Po principu top-down processing pisac je zaključak razgovora stavio na prvo mjesto u tekstu, što znači da je za njega to najvažnija činjenica. Zaključak razgovora je dat u vidu citata.

Slijedi struktura ostalih tema u ovome tekstu:

Tabela 1.0 STRUKTURA TEMA U ČLANKU "ZRNO NADE"

Ishod sastanka - poruka duhovnih otaca
Poređenje ovoga sastanka sa sastankom iz 1968. godine između pape Pavla VI i patrijarha Atenagore
Stavljanje sastanka u kontekst sadašnjih događaja

Ishod sastanka - poruka duhovnih otaca
Razlozi za izabiranje Sremskih Karlovaca za mjesto sastanka
Ocjena samita - negativna
Spremnost na mir sa srpske stranke, nespремnost sa hrvatske
Poruka episkopa Vasilija
Nada?

"Randevu križa i krsta" je naslov članka koji je napisao Marinko Čulić. Autor teksta nam je na početku predstavio temu članka kroz jedno pitanje: "Može li susret kardinala Kuharića i patrijarha Pavla utrti put sporazuma i među zaraćenim svjetnovnim vlastima?" I kod ovog autora se osjeća doza nesigurnosti. Međutim, ovaj novinar počinje svoj članak poređenjem ovoga susreta s istorijskim susretom između pape Pavla VI i carigradskog patrijarha Atenagore 1964.g. (Poređenjem činjenica u ova dva članka vidimo da se godina posljednjeg sastanka duhovnih poglavara ne poklapa, u prethodnom članku se pominje 1968.g.) Znači za ovoga novinara je to poređenje najznačajnija tema u članku. Temu i podteme u ovome članku možemo tabelarno prikazati:

Tabela 2.0 STRUKTURA TEMA U ČLANKU "RANDEVU KRIŽA I KRSTA"

Poređenje ovoga sastanka s sastankom iz 1964. godine između pape Pavla VI i patrijarha Atenagore
--

Rasprava o pitanju ko je inicirao ovaj susret
Ponovno poređenje s prošlošću, ovoga puta s sastankom kardinala Kuharića i patrijaraha Germana
O ekumenizmu
Zajednička poruka "nosiocima vlasti"
Uloga i poruka Pape
Uloga SPC u politici Srbije, negativno opisana
Kompromis, nada

3.3. Sličnosti tematske strukture u člancima "Zrno nade" i "Randevu križa i krsta"

Kada poredimo ovu tabelu s tabelom koja nam pokazuje raspored tema i podtema u članku

"Zrno nade?" možemo uočiti sljedeće sličnosti:

1. Oba članka sadrže "zajedničku poruku" duhovnih otaca
2. Oba članka porede ovaj sastanak sa sastancima iz prošlosti
3. Oba članka optužuju suprotnu stranu (primjeri slijede u analizi)
4. Oba članka se pozivaju na poruke "svojih" duhovnih otaca (papa Ivan Pavao II i episkop Vasilije)
5. U oba članka provejava neka vrsta oprezne nade u bolju budućnost.

3.4. Upotreba standardnih strategija za promovisanje procesa ubjepivanja u ...lanku "Zrno nade"

Pisac "Zrno nade" je koristio nekoliko standardnih strategija procesa ubjeđivanja:

(A) □ to se tiče naglašavanja činjenične prirode događaja on je:

1. direktno opisao aktuelne događaje (sastanak dva poglavara),
2. signalizirao tačnost iskaza navođenjem brojki, vremena događaja ("u Sremskim Karlovcima, sedmog maja ove godine, dan posle □urđevdana, patrijarh srpski Pavle, mitropolit zagrebačko-ljubljanski Jovan... prvi put posle 1968.g....Sremski Karlovci, sedište Karlovačke mitropolije, pijemont pravoslavlja... u januaru 1669...grad 27 manastira")
3. upotrebljavao citate izvora (citat molitve episkopa sremskog Vasilija)

(B) □ to se tiče izgrađivanja relacione strukture za činjenice on je:

1. pomenuo prethodne događaje kao uslove i razloge današnjih događaja (od 1968. g. poglavari ove dvije crkve se nisu sastajali, "ne zaboravljamo, ali praštamo" (za razumijevanje ove rečenice potrebno je prethodno znanje koje autor očekuje od svojih čitaoca, naime radi se o ubijanju srpskog stanovništva za vrijeme drugog svjetskog rata)
2. umetnuo činjenice u dobropoznate situacione modele koji ih čine relativno poznatim čak i kad su novi ("...i prvi put posle dvadeset tri godine, izdali "zajedničko saopštenje", ugledajući se, valjda, na Predsedništvo SFRJ." Pošto su svim Jugoslovenima dobro poznata "zajednička saopštenja" Predsjedništva pisac time ovu novu situaciju čini dobro poznatom i time je unaprijed osuđuje na propalu).

(C) □ to se tiče omogućavanja protoka informacija koje imaju stavovne i emocionalne dimenzije pisac je:

1. predstavio činjenice koje izazivaju snažne emocije ("U vreme kad se stotinak i nešto kilometara dalje ginulo, žarilo i palilo, dok vojnik iz Kavadaraca, ubijen u Splitu nije još bio

sahranjen, susret poglavara Katoličke i pravoslavne crkve na ovim prostorima - u neko drugo vreme istinski ekumenski čin - ne razlikuje se od sastanka šestorice predsednika republika ili kako se već zovu, posle kojih se puca sve više". Pisac teksta poređenjem, na jednoj strani stravične slike rata, a na drugoj nesposobnosti Predsjedništva koje upoređuje s crkvenim sastankom, izaziva snažne emocije otpora prema tim uzaludnim dogovaranjima. ("Na direktno pitanje novinara hoće li se i kardinal Kuharić pridružiti patrijarhu Pavlu u Jasenovcu, i hoće li biti zajedničke molitve 8. maja, odgovoreno je kratko 'da se ta pitanja nisu razmatrala'. Odgovor koji ne iznenađuje, ali i ne ohrabruje u ova mutna vremena." Samo pominjanje Jasenovca u ova burna vremena diže dlake na glavama skoro svim Srbima jer ih to podsjeća na koncentracione logore i na sve mrtve. Time što je rekao (iako ne direktno) da Kuharić neće otići u Jasenovac potvrđuju se sumnje svih Srba da su ovi dogovori lažni. U cjelini gledano ovaj je članak nabijen negativnim emocijama prema svojoj temi. Autor članka skoro da u potpunosti ne vjeruje u uspjeh razgovora ("...daje dovoljno prostora za verovanje kako smo 7. maja prisustvovali još jednoj predstavi koja se nije završila srećno.") što i opravdava izbor naslova "Zrno nade?".

3.5. Upotreba standardnih strategija za promovisanje procesa ubjeđivanja u članku "Randevu križa i krsta"

I autor "Randevu križa i krsta" se služio poznatim strategijama za ubjeđivanje čitaoca. Da vidimo na koji način je on to radio:

(A) □ to se tiče naglašavanja činjenične prirode događaja on je:

1. direktno opisao aktuelne događaje (sastanak dva poglavara),
2. upotrijebio iskaze drugih povjerljivih lica ("...lako je razabrati utjecaj papina "preklinjanja da se izbjegnu bratoubilački sukobi između srpskoga i hrvatskoga pučanstva". U posljednjih

mjesec dana Ivan Pavao II tri puta je izricao te ili slične riječi, a odmah poslije srijemsko-karlovačkoga susreta požurio je da 'pozdravi dijalog pravoslavne i katoličke delegacije.'

3. signalizirao tačnost članka upotrebom brojki, vremena... "...1964 sastali papa Pavao VI i carigradski patrijarh Atenagora..." "... tri puta je izricao...")

4. upotrijebio citate izvora naročito kad se radi o različitim mišljenjima ('...patrijarh Pavle je izrekao rečenicu - "Ako već ne možemo živjeti kao braća, živimo kao ljudi jedni pored drugih.'")

(B) Da bi izgradio jaku relaciju strukturu za činjenice Marinko Čulić je:

1. pomenuo prethodne događaje kao uslove i razloge današnjih događaja i opisao predstojeće, moguće događaje ("...jer se zna da je Kaptol još prije desetak godina (1982) inicirao osnivanje mješovite komisije koja bi ovakve kontakte učinila redovnim..." "Ako se ta pretpostavka pokaže točnom, bit će to bez sumnje najveći "ustupak" na koji se u posljednje vrijeme odlučila SPC.")

2. umetao činjenice u dobro poznate situacione modele koji ih čine relativno poznatim čak i kad su novi ("Otprilike, isto su značenje imali detalji i prilikom prošlotjednoga susreta zagrebačkoga nadbiskupa kardinala ...pokazujući i time da je prijelomnost njihova susreta ravna prijelomnosti carigradskoga susreta...")

(C) Da bi omogućio protok informacija koje imaju prvenstveno emocionalne dimenzije autor je:

1. predstavio činjenice kao izvore snažnih emocija ("Razlog je bio, kako se tvrdilo, u nespremnosti Katoličke crkve u Hrvatskoj da se ogradi od zločina počinjenih za NDH nad srpskim stanovništvom i nad srpskom crkvom, ali kako su istodobno zahlađivani i odnosi sa slovenskom crkvom, jasno je da su posrijedi bili i prepoznatljivi dnevno-politički razlozi, koji su posljednjih godina promakli SPC u jednoga od najaktivnijih aktera agresivne

srbijske politike." Ovakva izjava potvrđuje jednom čitaocu iz Hrvatske da je mišljenje hrvatske vlade da je srpska crkva po prirodi agresorska i da zastupa velikosrpsku politiku u težnji za proširenjem interesnih sfera. Interesantno da isto to mišljenje vlada među srpskim stanovništvom kad se radi o katoličkoj crkvi. "Dosad je SPC s pravom smatrana za jedan od najborbenijih odreda Miloševićeve politike prema Hrvatskoj..."

2. naglasio je istinitost događaja citirajući mišljenja različitih izvora i ideologija, ali stavio u prvi plan mišljenje one struje njemu ideološki bliske ("Sad je sa srpskopравoslavne strane došla neka vrsta diskretne samokritike zbog takvog "betoniranja" dijaloga..." "...u kojoj se prvi put otvoreno odbacuju pretenzije (pravoslavne crkve) da se druga strana nagovori na povratak na "pradedovsku veru". "Ostavljajući po strani zašto je Kuharić "pristao" na susret u Srijemskim Karlovcima (što je vjerojatno učinio iz pijeteta prema starijemu Pavlu), ili zašto su se poljubili, p□ "srpski" tri puta (čime su zacijelo samo uvaženi običaji domaćina)...")

Iz gore navedenih primjera možemo da zaključimo da se oba novinara koriste svim mogućim znanim sredstvima da bi ubijedili čitaoce da je njihovo mišljenje tačno. A koje je njihovo mišljenje? Odgovor na ovo pitanje može biti samo subjektivan (bez obzira koliko se trudili da on to ne bude). Po mom mišljenju poruke ova dva novinara se razlikuju; dok Momčilo Petrović na više mjesta pokazuje sumnju u pozitivan rezultat dogovora, Marinko Čulić ispoljava veću dozu optimizma. "...dvije se crkve pozivaju da pridonese suživotu polazeći od elementarnih premisa humanizma i mirne koegzistencije naroda." Iako može da se primjeti doza fraziranja, ipak on tu poruku prenosi na papir. "Prvi put zajedno dvije crkve upućuju apel 'svim odgovornim ljudima političkih stranaka, naročito nosiocima vlasti', da se sadašnja dramatična situacija u zemlji riješi u 'interesu mira i sigurnosti svih u duhu kršćanske ljubavi.'" I ovdje se riječ "zajedno" koristi u svrhu davanja neke nade da je pomirenje moguće. "Ako se ta pretpostavka pokaže točnom, bit će to bez sumnje najveći

'ustupak' na koji se u posljednje vrijeme odlučila SPC." Čak se govori i o ustupcima koje jedna crkva daje drugoj što je takođe pozitivan znak.

"... i još jedno ostaje da se vidi hoće li i 'nosioci vlasti' štogod naučiti od crkvenih otaca."

Ovom rečenicom novinar implicira da se od crkava može nešto naučiti, što opet znači da su crkve došle do nekog povoljnog rezultata.

4.0. TREĆI NIVO - ANALIZA JEZIKA

U svakom jeziku postoji mnoštvo načina na koji se mogu predstaviti različiti događaji. Izabiranjem određenih riječi mi biramo i naš emocionalni stav prema događajima koje opisujemo. Često se dešava da su naše poruke dvosmislene, nejasne ili nerazumljive. U medijskom ratu se to ne smije desiti. Sve poruke moraju biti napisane jezikom koji tačno pogađa centar osjećanja čitaoca. Na koji način se može manipulirati riječima da bi se postigao određeni cilj?

4.1. Konotacija i denotacija

"Čitanje između redova" kako se to popularno kaže u narodu je jedna od tehnika manipulisanja riječima. To čitanje između redova je u stvari konotacija. Konotacija se obično objašnjava u odnosu na denotaciju. Denotacija je osnovno, bukvalno značenje neke riječi ili teksta. Konotacija je dodatno značenje koje neka riječ ili tekst posjeduju. Konotacija može biti individualna ili opšta. Npr. ime mjesta Jasenovac za Srbe ima konotaciju mjesta patnje i stradanja srpskog naroda, dok za nekog Engleza Jasenovac može da ima konotaciju mjesta u kojem je proveo dio godišnjeg odmora. U knjizi Politička komunikacija⁷ konotacija i denotacija su grafički predstavljene na sljedeći način:

⁷ Heradstveit, D., Bjørgero, T., Politisk kommunikasjon, Tano, Oslo 1987, s.44

1. "Konotativna šifra"

KONOTACIJA	IZRAZ	SADRŽAJ
DENOTACIJA	IZRAZ	SADRŽAJ

Ovdje vidimo da denotacija ima izraz i sadržaj u jednom polju, dok su kod konotacije ta polja razdvojena. To znači da sadržaj moramo tražiti van izraza, tj. on nije dat u samom izrazu.

Konotacija zavisi od postojeće kulturne građe. Ta građa je na neki način šifrovana tako da pripadnici iste kulture mogu da dešifruju te šifre i na taj način tumače konotaciju. Ovo nam omogućava namjerno izazivanje određenih konotacija. Izbor riječi i fraza, način na koji se opisuju događaji su osnovne tehnike izazivanja ovakvih konotacija. Dobar "retoričar" može da stvara nove konotacije. On ne želi otvoreno da kaže ono što misli (razlozi za to mogu da budu razni, najvažniji razlog je taj da "retoričar" želi da narod misli ono što on misli, ali tako da narod ne zna da je uzrok njihovog mišljenja sam "retoričar"). Ponekad je moguće da "retoričar" izaziva konotacije koje nije želio da izazove. Razlog tome je da neke riječi imaju nekoliko slojeva značenja. Zbog ovih svojstava upotreba konotacije je veoma efikasna. Pisac indirektno izaziva osjećanja koja direktno ne želi da prizna.

4.2. Retorička sredstva (stilske figure)

Zašto se u meni kao čitaocu javljaju sljedeća osjećanja:

1. kada čitam srpski članak mislim da su Srbi u pravu u ovom konfliktu
2. kada čitam hrvatski članak mislim da su Hrvati u pravu u ovom konfliktu.

(Po Dijku bismo ovo osjećanje mogli nazvati proizvodom tzv. "hidden topic" skrivene poruke članka).

Pomoću kojih retoričnih sredstava pisci članaka to postižu? Ovdje treba napomenuti da kod svih novinara postoje i nesvjesni procesi komunikacije.

Osnovna retorična sredstva su stilske figure. Neke od najvažnijih stilskih figura su: metafora, metonimija, ironija, eufemizmi. Često se neke od ovih stilskih figura preklapaju i miješaju. Zbog toga ću prvo pokušati da definišem ove stilske figure, a potom ću dati primjere njihove upotrebe u tekstu.

Metafora je "figura u kojoj reč, mesto svoga prvobitnog značenja, dobiva drugo, zbog toga što je govornik u svom duhu uporedio dva predmeta; skraćeno poređenje u kome nije izrično kazano da je neka stvar poređena sa drugom, te je, mesto reči koja treba da se poredi, prosto došla reč s kojom se ona poredi, npr. 'društveni talog' (mesto ološ), 'glava države' (mesto vladalac), 'čelična volja' (mesto nepokolebljiva volja)."⁸

Većina lingvista bi se složila s ovom definicijom kao definicijom ili dijelom definicije metafore, međutim, način na koji mi tumačimo metaforu stvara više problema. Evo kako je filozof jezika Joh Searle (1979, s76ff)⁹ objasnio proces tumačenja metafore:

1. Ukoliko je izraz /X=Y/ besmislen ili netačan, ako se uzme bukvalno, potražite onda namjeravano značenje koje se razlikuje od bukvalnog značenja. Mora se, drugim riječima, tražiti moguće metaforično tumačenje.

⁸ Vujaklija, M., Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd 1980.

2. Kada čujemo da je "X jednako Y", moramo, da bismo pronašli moguće vrijednosti Z tražiti zajednički aspekt za X i Y, time što ćemo poći od stvari koje su poznate karakteristike Y.
3. Idite nazad do X i ocijenite koji od mogućih kandidata za Z je najvjerojatniji.¹⁰

Postoje dva pravca koja se bave objašnjavanjem načina na koji funkcionise metafora. To su teorije poređenja (metafora sadrži poređenje ili tvrdnju o sličnosti dva objekta) i semantičko interakcione teorije (metafora proizilazi iz verbalnog paradoksa i stvara neku vrstu reakcije između izraza metafore i konteksta koji se nalazi oko te metafore). Ovdje neću dublje zalaziti u objašnjavanje ovih pravaca.

Metafora je veoma dinamična stilska figura. Pošto ona, u stvari, daje druga imena stvarima, ona ima potencijal mijenjanja sistema. To što se, recimo, svi borci s hrvatske strane nazivaju ustašama (od strane srpskih medija) mijenja javno mišljenje u Srbiji. Naravno, metafora se zloupotrebljava. To se dešava onda kada se stvaraju neistinite veze između objekata.

Metonimija je figura u kojoj se jedan pojam zamjenjuje drugim pojmom koji s onim prvim, po svom smislu, stoji u bližoj vezi, npr. 'hiljada pušaka' (mesto hiljada vojnika), 'seda kosa' (mesto duboka starost)¹¹

Metafora i metonimija se često upotrebljavaju zajedno pa dovode do zabune i teškoće pri razgraničavanju. Jedna od važnih razlika između metafore i metonimije po Heradstveit-u i Björgeru-u je da samo metafora može da stvara nova mišljenja time što spaja kontekste koji

⁹ Citat citata iz knjige Politisk kommunikasjon.

¹⁰ "1. Dersom utsagnet /X er Y/ er meningslaust eller falskt om det blir teken bokstavleg, leit d⁹ etter ei intendert meining som skil seg fr⁹ den bokstavlege meininga. Ein m⁹ m.a.o. sj⁹ etter ei mogleg metaforisk tolking.
 2. N⁹r ein h⁹yrer at "X er Y", m⁹ ein for ⁹ finne moglege verdier av Z leite etter aspekt som X og Y har felles, ved ⁹ ta utgangspunkt i ting som er velkjende karakteristika ved Y.
 3. G⁹ tilbake til X og vurder kven av dei mange moglege kandidatene av Z som er mest sannsynlege."

¹¹ Vujaklija, M. (1980)

ranije nisu dovođeni u vezu. Metonimija može samo da spaja objekte koji konvencionalno pripadaju istom kontekstu. Metonimija je na neki način statična dok je metafora dinamična. Ironija je "fina prikrivena poruga koja se sastoji u tome što se njome kazuje baš protivno onome što se, u stvari misli i hoće da kaže, npr. kada se plašljivcu kaže da je hrabar, gladnom da je sit, glupom da je pametan itd.; metodom ironije naročito se služio Sokrat u razgovoru s onim koji su svoje znanje precenjivali"¹²

Znači, ironijom ističemo razliku između bukvalnog značenja i "intendiranog" tj. namjeravanog značenja. Namjeravano značenje je u potpunosti suprotno od bukvalnog značenja. Time koristimo jezik tako što prenosimo nekoliko poruka istovremeno. Po Searle-u (1979.s.viii)¹³ postoji pet načina na koje možemo da koristimo jezik:

"Mi govorimo ljudima kako stoje stvari (Tvrdnja), pokušavamo da ih natjeramo da nešto urade (Naredba), obavezujemo se da ćemo nešto uraditi (Izvršenje), izražavamo osjećanja i poglede (Izražavanje) ili donosimo promjene u svijetu kroz naše izjave (Deklaracije)."¹⁴

Jezik se obično koristi za prenošenje neke poruke, međutim moguće je prenositi nekoliko poruka istovremeno. Ovakve indirektne jezičke radnje ("Indirekte språkhandlingar") jasno povlače razliku između bukvalnog i namjeravanog značenja (kao u slučaju metafore i ironije). Kod indirektnih jezičkih radnji govornik misli ono što kaže (bukvalno), ali on prenosi i nešto više. U politici tvrdnje (Assertives) imaju veći status nego izražavanje (Expressives). Pored važnosti onog što se prenosi bilo otvoreno ili skriveno potrebno je naglasiti važnost onoga što se uopšte ne pominje tj. preskoči. U Političkoj komunikaciji je ovaj momenat opisan na sljedeći način:

¹² Ibidem

¹³ Heradstveit, D., Bjørgero, T., Politisk kommunikasjon, Tano, Oslo 1987, s.77

¹⁴ "We tell people how things are (Assertives), we try to get them to do things (Directives), we commit ourselves to doing things (Commissives), we express our feelings and attitudes (Expressives), and we bring about changes in the world through our utterances (Declarations)."

"Jedna od običnih retoričkih strategija je predstavljanje vlastitih radnji kao radnji koje se dešavaju u skladu s činjenicama, a da politički protivnici djeluju u protivnosti činjenicama.

To da se predstavljaju samo izabrane činjenice, naravno, niko ne spominje."¹⁵

Time što se zaobilaze određene činjenice takođe se utiče na zaključke koje čitaoci poslije donose.

Eufemizam je "trop pesničkog stila koji postaje kada se mesto pravog izraza za nešto neprijatno, strašno, ružno ili rđavo upotrebi blaža i lepša reč, ponekad i suprotnog značenja, npr. obilaziti istinu mesto lagati, rastaviti nekog s dušom umesto ubiti"¹⁶

Na suprot eufemizmu imamo disfemizam.

4.3. Semantička analiza jezika u članku "Zrno nade?" Momčila Petrovića

Sastanak dva crkvena poglavara autor ovoga članka, Momčilo Petrović, naziva samitom.

Riječ "samit" - vrh, vrhunac, konferencija na vrhu; obično se koristi u kontekstu:

"konferencija najviših predstavnika nekih država". Prva mogućnost tumačenja upotrebe ove riječi je: nazivajući ovaj sastanak samitom postiže se atmosfera važnosti nekog događaja, u ovom slučaju sastanka poglavara dvije crkve u Sremskim Karlovcima. Pisac je mogao izabrati riječ sastanak. Međutim, riječ sastanak nema istu emocionalnu vrijednost kao riječ samit.

Druga mogućnost tumačenja upotrebe ove riječi je aluzija riječi samit na sastanke zemalja koje pripadaju pokretu nesvrstanih. Ti sastanci kojima je predsjedavao i Tito nazivani su

¹⁵ "Ein vanleg retorisk strategi er å framstille det slik at ein sjølv bere handlar i samsvar med fakta, og at dei politiske motstanderane fjølgeleg handlar i strid med fakta. At det berre er utvalde fakta ein presenterer, er sjølv sagt noko ein ikkje seier noko om."

¹⁶ Vujaklija, M. (1980)

samitima. Sedamdesetih godina je pokret nesvrstanih bio veoma popularan u Jugoslaviji, međutim u posljednje vrijeme se sve što je dio "stare" Jugoslavije nemilice kritikuje.

Ukoliko autor teksta aludira na tu kritiku, riječ izaziva negativne emocije tj. ima negativnu vrijednost.

Ovdje možemo uočiti razliku između bukvalnog i namjeravanog značenja ove riječi.

Riječ samit je upotrijebljena još samo jednom u samom tekstu (tj. pri kraju teksta). Novinar tu riječ stavlja pod navodne znake i time izaziva ironičan efekat. Naime, on i dalje sastanak zove samitom, međutim, iz cijelog teksta proizilazi da taj sastanak nije donio neke značajne rezultate koji se očekuju od jednog samita. Time što je upotrijebio riječ jedanput na početku i jedanput na kraju, novinar je zaokružio članak aludirajući na svoje tumačenje riječi samit.

Metaforom "Zrno nade?" pisac želi da uporedi veličinu nade za pomirenje dvije crkve sa zrnom. Kao što znamo zrno je malo, pa prema tome i nada je mala. Međutim, postoji još jedna nijansa mogućeg značenja. Zrno može i da proklija te da poraste tj. odnos crkava može da se poboljša.

Metafora "zrno nade" je jedna u nizu novih metafora koje su nastale u ratu medija između Hrvatske i Srbije.

Iz naslova ne možemo sasvim sigurno zaključiti kakav je odnos autora članka prema temi.

Postoje aluzije na autorovu negativnost prema temi npr. upitnik na kraju naslova "Zrno nade?" koji se opet može dvojako protumačiti kao pitanje: Da li postoji zrno nade? na koje će novinar eventualno u tekstu dati odgovor, ali i kao njegova sumnja i u to zrno nade.

Uvodni tekst takođe nastavlja tu liniju predstavljanja teme - "Razgovor, bez prisustva javnosti, bio je dug, a saopštenje kratko..." Opis saopštenja, naročito činjenica da je bilo kratko, se može razumjeti kao piščeva negativnost prema sastanku crkvenih poglavara.

Novinar opisuje ishod sastanka na sljedeći način. On citira "zajedničko saopštenje" dva poglavara. "Zajedničko saopštenje" je stavljeno pod navodne znake čime pisac želi da

naglasiti da ovdje postoji neko skriveno značenje, neka aluzija.

Jedna mogućnost tumačenja je: "zajedničko saopštenje" je naziv za saopštenja koja je davalo Predsjedništvo SFRJ. Time što ovo crkveno saopštenje poredi sa saopštenjima Predsjedništva, novinar vuče neku vrstu paralele tj. igra na kartu našeg poznavanja tih saopštenja Predsjedništva. Saopštenja su davana, (od strane Predsjedništva) međutim, ona nisu sprovedena i svaka republika je postupala po svome nahođenju što se tiče njihovog izvršavanja (npr. naređenje o predaji oružja). Znači, poruka je sljedeća: "zajednička saopštenja" su bez vrijednosti jer nisu iskrena. Zajednička saopštenja su bez vrijednosti jer se ne zna ko je odgovoran u slučaju nekih problema.

Pri poređenju crkvenog i predsjedničkog saopštenja pisac koristi glagol "ugledati se". Ovaj glagol nosi u sebi negativnu emocionalnu vrijednost. To da se dvije vjere ugledaju na Predsjedništvo je negativna radnja. Pošto Predsjedništvo ne funkcioniše, a predstavnici ove dvije vjere se na njega ugledaju znači da ni te vjere ne funkcionišu kako treba.

Novinar poredi namjere duhovnih otaca i rezultate susreta. On kaže da je namjere duhovnih otaca "teško dovesti u sumnju" (on kaže da je teško, ali ne i nemoguće), dok je mnogo lakše dovesti u sumnju rezultate tih susreta. Pri tom poređenju on koristi ironiju "na njihovu i našu, običnu, ovozemaljsku žalost". Ovdje se ističe razlika između oni i mi tj. njihovu i našu. "Njihovu" se odnosi na dva crkvena poglavara, "našu" se odnosi na sve čitaoce i pisca.

Pisac, izjednačavanjem njihove i naše žalosti, na neki način izjednačava njih i nas. On upotrebljava pridjeve: "obična, ovozemaljska" i na taj način srozava te "visoke ličnosti" na neku običnost, ovozemaljskost. Pisac je time uspio da postigne ironičan efekat.

Kasnije u članku on način vođenja i okončanja sastanka poredi sa "prisustvovanjem još jednoj predstavi koja se nije završila srećno". Ovo poređenje u čitaocu stvara sliku - ljudi u pozorištu; na sceni se dešava nešto što je imaginarno, što je plod fantazije, što je lažno jer se samo glumi. Sastanak dva poglavara se upoređuje s predstavom u kojoj svako glumi neku

ulogu koja nije stvarna. Predstava znači i nemogućnost uticaja publike na glumce. Predstave koje se ne završavaju srećno se zovu tragedije. Znači pisac ovaj sastanak poredi sa tragedijom. "Prisustvovati predstavi" je jedna uobičajena metafora.

"Saopštenje sročeno u dvadesetak rečenica" - Od poglavara dvije crkve se očekivalo saopštenje koje bi uticalo na rasplet političke situacije u Jugoslaviji. Pisac članka nam kaže da je to saopštenje - "u dvadesetak rečenica" čime nam kazuje da je ono kratko. Kratko se u ovom kontekstu razumije kao nedovoljno. On i napominje da je to saopštenje kao iz vremena "kada je Josif još bio dobrodržeći muž". Ovdje se aludira na Josipa Broza Tita. Josif umjesto Josip ima prizvuk germanskog imena. Na taj način stičemo utisak Titove naklonosti prema svemu što je germansko. U srpskoj javnosti se naginjanje prema zapadu shvata kao nešto negativno, kao prodavanje svog vlastitog identiteta. "Dobrodržeći muž" se doživljava kao ironija. Muž se ovdje koristi u značenju čovjek kao što se koristi u Zagorju. Opet aluzija na Josipa Broza Tita i njegovo porijeklo.

Novinar upotrebljava mnoštvo srpskih simbola. Npr. on određuje dan sastanka dva crkvena lica u odnosu na događaje koji su važni za Srbe. On kaže da se sastanak održao "dan posle □urđevdana" - (□urđevdan - srpski vjerski praznik). Zašto pisac koristi ovu odredbu za vrijeme tj. zašto određuje vrijeme u odnosu na □urđevdan? □urđevdan je u narodu poznat kao "hajdučki sastanak" ("□urđev danak hajdučki sastanak"). Za vrijeme turske vlasti kada je bilo zabranjeno okupljanje (osim za vrijeme vjerskih praznika) □urđevdan, 6. maj, je bio korišten kao dan za dogovore u vezi sa bunama i otporima prema Turcima.

"Ginulo, žarilo, palilo" - upotrebom ove tri riječi zajedno, pisac nas asocira na neko drugo doba u kojem se takođe ginulo, žarilo, palilo. To može biti doba najezde Turaka ili doba drugog svjetskog rata. Znači, dok se to dešava na jednoj strani, na drugoj strani crkveni oci propovijedaju mir i razumijevanje. Još jedan u nizu kontrasta koji osuđuje način i razloge iz

kojih se vode ovakvi susreti.

Dan sastanka 7. maj novinar stavlja i u vremensku vezu s događajima u Borovu Selu. On kaže da se sastanak održao "nekoliko dana posle Borova Sela". Borovo Selo je značajno po tome što su se prvi sukobi između Srba i Hrvata u Slavoniji i Baranji desili baš u Borovu Selu. Pominjanjem Borova Sela, novinar želi da podsjeti na sukobe, želi da čitaocu nametne perspektivu različitosti, borbe između Srba i Hrvata i ponovnu potrebu Srba da se brane. Znači, na jednoj strani imamo borbu, mržnju, a na drugoj strani (samo nekoliko dana poslije sukoba) imamo pokušaje da se živi u miru i slozi. Ovaj kontrast aludira na neiskrenost tih pokušaja dvije crkve da se dogovore.

Riječ □urđevdan je korištena u istoj rečenici što bi se moglo shvatiti kao indirektan poziv na otpor. I Borovo Selo i □urđevdan se automatski povezuju sa ugnjetavanim srpstvom.

Sremski Karlovci, grad u kome su se sastali crkveni oci se opisuje na osnovu srpskih simbola kao: "sedište Karlovačke mitropolije". Kada kažem srpski simboli, mislim na označavanje grada na osnovu njegovog značaja za religiju.

Pošto je religija jedna od osnovnih razlika između Srba i Hrvata, ovo isticanje naglašava te razlike.

"Pijemont pravoslavlja" - takođe naglašava značaj Sremskih Karlovaca. Razlog zbog kojeg novinar naglašava značaj ovoga grada za srpstvo i pravoslavlje je činjenica da katolički poglavar dolazi u Sremske Karlovce na razgovore. To što on dolazi na srpsku teritoriju računa se (sa srpske strane) kao ustupak pravoslavnoj crkvi.

Taj ustupak se pokazuje i korištenjem izreke "došavši joj 'na noge'" - (doći nekome na noge - je narodna izreka, uobičajena metafora) koja se koristi u značenju - iskazati poštovanje drugoj strani, eventualno priznati primat). Biskupska konferencija je došla "na noge"

pravoslavnoj crkvi. Međutim, ovdje se nazire i piščeva ponovna sumnja u namjere Biskupske konferencije. Jer, čim je Biskupska konferencija učinila neki ustupak, nešto mora da stoji iza toga.

"Čini se, na prvi pogled" da je Biskupska konferencija učinila ustupak SPC time što je sastanak održan u jednom "pravoslavnom gradu". Poruka iza ovoga je: potrebno je situaciju sagledati dublje, sve nije onako kako se čini na prvi pogled, tj. Biskupska konferencija ima neki razlog zbog kojega je to učinila. Ovo je jedan od prefinjenih primjera raspirivanja nepovjerenja između katoličke i pravoslavne crkve.

"Grad 27 manastira, kolevka srpske duhovnosti" takođe naglašavaju značaj ovoga grada za srpstvo i povećavaju kontrast tj. značaj dolaska Biskupske konferencije u taj grad. "Kolevka srpske duhovnosti" je metafora koja se upotrebljavala u vezi sa nemirima na Kosovu.

Kosovo je takođe "kolevka srpske duhovnosti" sa svim manastirima i obilježjima pravoslavlja.

Otvoreno suprostavljenje dviju strana se može vidjeti kroz sljedeće primjere.

Na jednoj strani imamo srpsku crkvu koja nastupa pod geslom: "ne zaboravljamo, ali praštamo" -što se u ovom slučaju odnosi na drugi svjetski rat i stradanja Srba. To znači, da pravoslavna crkva (i Srbi) nikad neće zaboraviti šta su ustaše i neki pripadnici katoličke crkve uradili Srbima, ali da se ta ubistva praštaju i da se otvara mogućnost nastavljanja zajedničkog življenja. Skrivene poruke mogu da budu:

1. SPC je na moralno višem nivou od Katoličke crkve jer ona oprašta nešto što zvuči neoprostivo.
2. Naziranje moguće prijtnje "ne zaboravljamo" što znači da ako zatreba SPC može i "da okrene drugu stranu".
3. I pored svih strahota koje je srpski narod preživio zbog Hrvata, Srbi "priznaju tom narodu (Hrvatima) želju za zajedničkim životom u miru".

Na drugoj strani imamo "članove Biskupske konferencije, koji nisu pokazali spremnost za ustupke" - ovdje pisac otvoreno proglašava drugu stranu krivom jer nije pružila nikakve ustupke. Efekat je pojačan kontrastom - prvo se opisuje spremnost jedne strane, a potom nespemnost druge. U vezi sa spremnošću za ustupke pominje se pitanje da li će se kardinal Kuharić pridružiti patrijarhu Pavlu u zajedničkoj molitvi u Jasenovcu. Odgovoreno je da "se ta pitanja nisu razmatrala". Ovdje se ne kaže ko je odgovorio na postavljeno pitanje. Poznato je da Jasenovac izaziva konotacije na patnje srpskog naroda i okrutnosti hrvatskog naroda. Time što kardinal ne želi da ode u Jasenovac i da se zajedno s patrijarhom Pavlom moli za duše umrlih tumači se kao dokaz da je sve katolička krivica.

Članak završava metaforom "Sve ostalo je tv-dnevnik." što znači sve ostalo se zna, a ono što se ne zna izneseno je ovdje u ovome članku. Može se steći utisak da autor teksta na neki način kritikuje tv-dnevnik koji se dublje ne unosi u probleme ovoga susreta.

4.4. Semantička analiza jezika u članku "Randevu križa i krsta" Marinka Čulića

Sastanak dva crkvena poglavara Marinko Čulić naziva "randevuom".

Upotreba riječi "randevu" nije veoma uobičajena u ovome kontekstu. Randevu se najčešće upotrebljava u značenju ljubavni sastanak, pa ta riječ ovdje upotrijebljena zvuči ironično.

"Križ i krst" su riječi istog značenja od kojih se prva riječ tj. "križ" upotrebljava u Hrvatskoj dok druga, "krst", u Srbiji. Riječ "križ" je sinegdoha upotrijebljena za katoličku crkvu, a "krst" je sinegdoha za pravoslavnu crkvu. U širem značenju križ može da predstavlja Hrvate, a krst Srbe. Znači metafora "randevu križa i krsta" znači sastanak katoličke i pravoslavne crkve. Da se podsjetimo, u srpskom članku ovaj sastanak je dobio ime "samit".

Izbor mjesta sastanka je jedna od tema ovih članaka. U srpskom članku se taj izbor (kao što smo vidjeli) objašnjava ustupkom katoličke crkve pravoslavnoj. U hrvatskom članku novinar argumentuje protiv te mogućnosti:

"Ostavljajući po strani zašto je Kuharić "pristao" na susret u Srijemskim Karlovcima (što je vjerojatno učinio "iz pijeteta" prema starijemu Pavlu), ili zašto su se poljubili, po "srpski" tri puta (čime su zacijelo samo uvaženi običaji domaćina) - ostaje manje dokučivo tko je inicirao susret dvaju prvosvećenika."

Kuharić je "pristao" na susret - riječ pristao je stavljena pod navodne znake što nam signalizira ironiju. Novinar je napisao "pristao", a u stvari želi da nam kaže kako Kuharić nije pristao na susret nego je to on sam odlučio.

U hrvatskom tekstu je za ime grada upotrijebljen ijekavski oblik Srijemski Karlovci umjesto Sremski Karlovci. To bi moglo da se protumači kao svojatanje naziva grada, a time i te oblasti.

Pristanak na susret u Sremskim Karlovcima se ovdje objašnjava poštovanjem kardinala Kuharića prema starijem Pavlu. Time što on poštuje starije, on pokazuje moralnu ispravnost i uzvišenost. Ovo objašnjenje je znatno blaže od onoga iz Nina "doći nekome na noge."

To da su se Kuharić i Pavle poljubili "po srpski, tri puta" je još jedan ustupak koji se objašnjava "samo uvažavanjem običaja domaćina". Riječ "samo" naročito naglašava "tačnost" objašnjenja tj. da je uvažavanje domaćina jedini razlog zbog kojega Kuharić postupa po srpskim običajima. Time da se poštuju običaji domaćina naglašava se i moralna uzvišenost hrvatske katoličke crkve.

Brojka tri je značajna za srpstvo : U ime oca i sina i svetoga duha. Riječ "srpski" je stavljena pod navodne znake možda zbog toga što se i drugi narodi ljube tri puta, a ne samo Srbi tako

da taj običaj u stvari nije srpski.

I u hrvatskom članku nailazimo na otvoreno suprostavljanje dviju strana.

"No prilično je vjerojatno da je Badurina, dajući za pravo domaćinu, samo učinio gestu dobre volje jer se zna da Kaptol još prije desetak godina (1982) inicirao osnivanje mješovite komisije koja bi ovakve kontakte učinila redovnima, ali je to srpskopравoslavne strane sve do sada uporno odbijano. " I Badurina "samo" čini gestu dobre volje, što je još jedna potvrda velikodušnosti katoličke crkve. Pisac tvrdi ("jer se zna") da je Kaptol inicirao sastanke između dvije crkve. Kao i u srpskom članku i ovdje imamo kontrast. Na jednoj strani imamo ispravnost jedne strane, a na drugoj greške druge strane čime se povećava jaz između protivnika. Novinar otvoreno optužuje drugu stranu za nepostizanje nikakvih dogovora u vezi s pomirenjem dvije crkve.

Pravoslavna crkva je predstavljena i kao "najaktivniji akter agresivne srbijanske politike".

Srbijanska politika je okarakterisana kao agresivna. Riječ agresivna je veoma negativna riječ. Pošto je ta politika agresivna, a SPC je njen akter znači da je i SPC agresivna.

Međutim, "Sad je sa srpskopравoslavne strane došla neka vrsta diskretne samokritike zbog takvog 'betoniranja' dijaloga..."

"Diskretna samokritika" - značaj samokritike pravoslavne crkve je umanjen korišćenjem pridjeva "diskretna". Kad je neka samokritika "diskretna" znači da nije u potpunosti samokritika. Kad još ispred nje stoji: "neka vrsta" u potpunosti se slabi važnost te samokritike.

SPC, znači, priznaje "betoniranje" dijaloga. Metafora "betoniranje dijaloga" je veoma slikovita. Kada se nešto zabetonira znači da nema nikakve vrste kretanja unutar toga betona.

Time što je "zabetonirala" dijalog SPC je u potpunosti zaustavila svaku vrstu kretanja.

Korišćenje glagolske imenice "betoniranje" povećava utisak trajnosti.

SPC se optužuje i da je barjaktar Miloševićeve stranke i njegove politike time što je okarakterisana kao "izravni izvršilac Miloševićevih pohoda na zapadnog susjeda". Time što je SPC "izravni izvršilac" ona stoji pod Miloševićem i njegovom partijom tj. crkva je podređena vladajućoj partiji.

Riječ "pohod" ima veoma negativno značenje i obično se koristi za pohode varvarskih naroda, hordi. Riječ se lako dovodi u vezu s turskim pohodima.

Umjesto imena republike Hrvatske ovdje se koristi "zapadni susjed". Ovo može da se shvati kao da se Hrvatska smatra već samostalnom i da je to neka vrsta provokacije onima koji žele da Jugoslavija opstane tj. Srbima. (Ovaj članak je izašao u maju 1991. godine)

Pri kraju članka imamo još jedan primjer otvorenog optuživanja druge strane. Nakon što kaže da su "...katolički predstavnici pokazali dobru volju u Sremskim Karlovcima time što su pristali na formulaciju po kojoj se odgovornost za mogući rat stavlja na pleća svim 'nosiocima vlasti', iako je jasno da su za nj jedni ogovorniji od drugih." "Jedni" se ovdje odnosi na srpsku stranu. Novinar računa na to da svi njegovi čitaoci umjesto "jedni" čitaju "Srbi".

I u ovom članku se pominje Jasenovac i aludira se na drugi svjetski rat. Pominjanje Jasenovca u ovom članku nije prokomentarisano kao u srpskom članku. Autor ovoga teksta kaže: "Istodobno je izbjegnuto izravan odgovor na pitanje novinara da li je među dvojicom prvosvećenika bilo riječi o mogućnosti da se Kuharić pridruži Pavlu u molitvi u Jasenovcu, dan poslije, uz diplomatsko objašnjenje da to nije bila tema ovog razgovora." U srpskom članku se navodi citat "da se ta pitanja nisu razmatrala" čime se emotivno nabija događaj. Jasenovac se pominje još jedanput, kada novinar citira patrijaraha Pavla: "Za molitve u Jasenovcu patrijarh Pavle je izrekao rečenicu - 'Ako već ne možemo živjeti kao braća živimo

kao ljudi jedni pored drugih' - u kojoj se prvi put otvoreno odbacuju pretenzije da se druga strana nagovori na povratak na 'pradedovsku veru'."

U oba članka se citira patrijarh Pavle. (da se podsjetimo srpskog citata 'ne zaboravljamo, ali praštamo'). Izabiranje citata koji potkrjepljuje vlastito mišljenje, a preskakanje, za pisca, nepodobnih elemenata je jedna od uobičajenih retoričkih strategija pomenuta ranije u tekstu. Time što patrijarh Pavle priznaje da Srbi i Hrvati ne mogu živjeti kao braća daje se signal običnim "smrtnicima" šta treba da misle.

Pod pojmom "pradedovska vera" smatra se sljedeće: Pravoslavna crkva zastupa mišljenje da je pravoslavna vjera pravjera i da su se katolici otuđili od te vjere koja je u stvari i njihova. Povratkom na pradedovsku vjeru se smatra povratak na pravoslavlje.

Rezultat susreta je u ovome članku prikazan na sljedeći način:

1. "...crkve se pozivaju da pridonesu suživotu polazeći od "elementarnih premisa humanizma, mirne koegzistencije naroda." Ove fraze "mirišu" na stare komunističke fraze. Reakcija prosječnog čitaoca je: "mnoštvo stranih, nerazumljivih riječi, sigurno nešto nije u redu".

Riječ koegzistencija nas vraća na govor patrijarha Pavla: "...živimo kao ljudi jedni pored drugih."

2. Osim ovoga "apela" ili kako ga srpski novinar naziva "zajedničkog saopštenja" dvije crkve (po ovome članku) dolaze do nekoliko značajnih rezultata. One povlače "distanču između sebe i 'nosioca vlasti'". "Nosioci vlasti" u ovom slučaju su vladajuća partija u Srbiji s Miloševićem na čelu i vladajuća partija u Hrvatskoj s Tuđamnom na čelu. Crkveni oci apeluju na ove "nosioce vlasti" da urade nešto protiv izbijanja građanskog rata. Uticaj na dvije crkve, što se tiče apeliranja, pripisuje se papi Ivanu Pavlu II.

"Rimski prvosvećenik se nije libio da u nekoliko navrata diskretno korigira neke političke

stavove Kaptola, pa se može, ako ne tvrditi, a ono pretpostaviti da njegovo angažiranje ni ovom prilikom nije izostalo". Papa se nije ustručavao da utiče na razvoj situacije, ovdje se insinuira da je on uticao i na omogućavanje sastanka vođa dvaju crkava. Sa srpske strane se ovo papino "angažiranje" tumači kao uplitanje u unutrašnje poslove jedne zemlje. Ono što je pozitivno za Hrvatsku, negativno je za Srbiju.

Nada u povoljan ishod sastanka je prisutna na nekoliko mjesta u ovome članku. Kada govori o raslojavanju SPC i borbi raznih struja unutar nje, novinar nagovještava pobjedu struje koju predvodi "najprestizniji pravoslavni prelat" (Irinej Bulović). Prelat je visoki crkveni dostojanstvenik u katoličkoj crkvi, koji ima i sudsku vlast, visokoprečasni (kardinal, nadbiskup, biskup, opat). To je riječ koja se koristi u katoličkoj crkvi, a koja je u ovom slučaju korištena za jednog pravoslavnog episkopa, Irineja čime se želi pokazati naklonost prema tom episkopu i njegovo prihvatanje u katoličkim krugovima.

Novinar zatim kaže da je "... u SPC ojačala struja koja je spremna ne samo gasiti ratni požar, koji samo što nije počeo, nego i korigirati najtvrdje srpskopravoslavne stavove o Hrvatskoj i Katoličkoj crkvi u njoj. Metafora "gasiti ratni požar" je veoma pozitivna. Pod najtvrdim srpskopravoslavnim stavovima podrazumijeva se kategoričko odbijanje svakog dijaloga dok katolička crkva ne prizna svoju krivicu za vrijeme drugog svjetskog rata, i tvrdnja da je prava i prva vjera pravoslavna i da katolici treba da se toj vjeri vrte.

4.5. Zaljučak

Poređenjem jezika u ova dva članka dolazimo do sljedećih zaključaka:

1. u oba teksta se obilno koriste stilske figure, naročito metafora

2. u oba teksta se upotrebljavaju riječi koje imaju izraženu emocionalnu nabijenost; negativnu emocionalnu nabijenost kad se radi o suprotnoj strani i pozitivnu kad se radi o vlastitoj strani
3. u oba teksta se upotrebljavaju riječi koje su se nekada upotrebljavale u vezi s turskim osvajanjima jugoslovenskih prostora
4. srpski tekst se razlikuje od hrvatskoga po tome što nacionalne simbole vezuje za vjeru, dok se u hrvatskom tekstu osjeća razlika između crkve i naroda.

4.6. Tabela prikaz strukture tema u člancima "Heroji i volovi" Milana Bečevića i "Tko je izdao" Ivana Torova

Ova dva teksta su pisana na temu promjene uloge Armije u oktobru 1991. godine i kritikovanja te stare-nove Armije.

Pisac teksta "Heroji i volovi", Milan Bečević oštro kritikuje Armiju i srpsku javnost.

Struktura tema i podtema njegovog članka je sljedeća:

Tabela 3.0 STRUKTURA TEMA U ČLANKU "HEROJI I VOLOVI"

Kritika napada srpske javnosti na "dezertere"
Opis događaja u Sloveniji i uloga Armije u tim događajima
Uloga Armije u Hrvatskoj
Nejasna uloga Armije u oružanim sukobima
"Košmar kompetencija" - Armija srpska ili jugoslovenska? Narod - stradatelj!

Ivan Torov je autor članka objavljenog u Danasu - "Tko je izdao". Možemo uporediti redosljed tema i podtema u njegovom tekstu s tekstom njegovog kolege:

Tabela 4.0 STRUKTURA TEMA U ČLANKU "TKO JE IZDAO"

O reagovanju srpske javnosti na priče rezervista, povratnika iz Hrvatske
Kritika Armije i njenog djelovanja
Priče rezervista iz Srbije
O opoziciji u Srbiji
O položaju Srbije unutar Jugoslavije i u svijetu - propast Srbije

4.7. Sličnosti tematske strukture u člancima "Heroji i volovi" i "Tko je izdao"

Oba članka govore o:

1. reagovanju srpske javnosti. Oba novinara kritikuju napade na takozvane "dezertere" od strane vodećih ličnosti Srbije kroz medije. Razlika u razlogu kritikovanja ipak postoji: srpski novinar je razočaran politikom vlade Srbije i želi na neki način da opravda srpske mladiće koji se ne mogu identifikovati s ulogom ratnika. Hrvatski novinar kritikuje režim jedne republike koju on smatra neprijateljskom. Njegova želja je da napadi od strane te republike prestanu. Opis haotičnog stanja u redovima neprijatelja potpomaže podizanju morala njegovih čitaoca.

2. nejasnoj ulozi Armije u sukobu Srba i Hrvata u Hrvatskoj.

Milan Bečejić (Nin) oštro kritikuje Armiju zbog toga što:

- se ne zna ko komanduje Armijom
- se ne razaznaju ciljevi i motivi akcija Armije
- Armija greškom napada svoje vlastite rezerviste
- se generali "bahato" ponašaju.

Ivan Torov (Danas) optužuje Armiju da je:

- srpska, a da se predstavlja jugoslovenskom
- da je nesposobna jer nije uspjela u svojim akcijama u Sloveniji
- da su generali ostaci starog, preživjelog, socijalističkog sistema koji se bore za svoje vlastite fotelje.

Možemo zaključiti da je cilj ova dva novinara isti, a da su motivi različiti. I u Ninu i u Danasu se često spominje informativna blokada onog drugog časopisa, međutim ovo je jedan od primjera skoro identičnog prepričavanja vijesti. (Pominju se isti događaji, citiraju se isti ljudi...)

Milan Bečejić (Nin) je pred sebe stavio jedan veliki zadatak kada se odlučio da kritikuje Armiju. Razlog tome je duga tradicija povjerenja u Armiju kao zaštitnika naroda Jugoslavije, a time i Srbije. (Stih iz jedne pjesme poznate rok grupe "Bijelo dugme" upoređuje čak i ljepotu djevojke s Armijom : "Lijepa, kao Armija ispod zastava..."). Narodu je veoma teško da razumije šta se to događa u njegovoj zemlji. Osnovne vrijednosti se iznenada ruše, ne zamjenjuju se nikakvim novim, tako da narod lebdi u potrazi za nekim čvrstim osloncem. Ovaj novinar se stavlja na stranu tog naroda bez vode, a naviklog na vode.

4.8. Upotreba standardnih strategija za promovisanje procesa ubjeđivanja u člancima "Heroji i volovi" i "Tko je izdao"

Slijedi poređenje ova dva članka kroz elemente diskursa vijesti:

(A) Da bi naglasili istinitost, tj. činjeničnost događaja koje opisuju, oba novinara su:

1. direktno opisali aktuelne događaje (opis stanja u Armiji, opis raspoloženja među rezervistima)
2. upotrijebili iskaze povjerljivih lica ((u ovom slučaju ta povjerljiva lica govore sama protiv sebe) "Kad general Simović šalje poruku, snažniju od zahteva mobilizacije - 'Svacom građaninu Srbije pruža se šansa da da svoj doprinos odbrani Srpstva'...' general Tomislav Simović '...čitav je niz godina kako na Balkanu bure baruta nije zapaljeno. Sa generacijama rođenim u miru nije jednostavno prebroditi psihološku krizu i doživeti vatreno krštenje.'" - "Heroji i volovi"

"Kada nas je u Tovarniku posetio načelnik Generalštaba Blagoje Adžić, ja sam doneo izmasakriranog druga koga je bombardovala naša avijacija. Rekao sam: 'Ako nas biju ustaše, zašto nas bije naša avijacija.' Odgovorio mi je: 'Ćuti, vole jedan. To je laž!'" - "Tko je izdao"

3. signalizirali tačnost članka upotrebom brojki, vremena...

("...u skopu sporazuma o 12 tačaka...vojska koja ima 360 generala...tek osamdesetak generala slovenačke i hrvatske nacionalnosti...dva člana zakona...član (5)...član (37)...") - "Heroji i volovi".

"...tri rezervista poginulo, a 20 ranjeno... hiljade ogorčenih rezervista...krajem nedelje stigla je i u srpski parlament..." - "Tko je izdao".

(B) Za nadgradnju činjenica potrebna je jaka relaciona struktura. Ovi novinari je postižu:

1. pominjanjem prethodnih događaja kao uslova i razloga današnjih ("Taj proces je počeo slovenačkom traumom koja je ostala nejasna i prividno potisnuta...Prvo, februarski pakt Milošević - Kučan jasno je definisao međusobni odnos Srbije i Slovenije čija je suština, uprošćeno - nenapadanje...Taj pakt je u suštini funkcionisao, sve dok se nije umešao SIV sa svojim ambicijama da spase federaciju...") - "Heroji i volovi".

Razlog raspadanja Armije je (iz ovoga slijedi) neuspjao napad na Sloveniju, različiti ciljevi Miloševićeve vlade i Saveznog Izvršnog Vijeća.

"Armija je već dugo u raznoraznim kolebanjima i teškim iskušenjima, ali su je posljednji događaji, posle slovenačke propale avanture, i gotovo totalnog vojnog angažovanja u Hrvatskoj, pošteno uzdrnali i nacionalno 'očistili'. - "Tko je izdao".

2. pokušajem daljeg organizovanja činjenica u dobro poznate specifične strukture npr. pripovijesti ("...najveći gaf sebi dozvoljava general Adžić koji jednog od gnevničkih rezervista, koje je avijacija (greškom) rasturila kod Tovarnika, naziva "volinom i lažovom" jer mu je ovaj istinu o tome sasuo u oči; taj isti događaj se među starešinskim kadrom, takođe gnevni i razočaranim, zataškava sumanutom pričom da su srpski rezervisti, zapravo, hteli da se predaju hrvatskim bojovnicima pa ih je avijacija sprečila u tome(!)...") - "Heroji i volovi"

"Atmosferu koja ovih dana vlada među odbeglim rezervistima JNA sa ratnog poprišta u Hrvatskoj, možda ponajbolje pokazuje kazivanje izvesnog Radeta Andrića, koji je na protesnom skupu u Valjevu, kako piše Borba, pored ostalog, rekao sledeće: 'Kada nas je u Tovarniku posetio načelnik Generalštaba Blagoje Adžić, ja sam doneo izmasakriranog druga koga je bombardovala naša avijacija. Rekao sam: 'Ako nas biju ustaše, zašto nas nije naša avijacija.' Odgovorio mi je 'Ćuti vole jedan. To je laž.' Prisutni poručnik je rekao: 'Generale, to nije laž.' A on je hteo da potegne pištolj. Tako sam dobio partizansko ime "Vo". Tražim da mi se general izvini pred celom srpskom javnošću." - "Tko je izdao"

(C) Oni takođe daju informacije koje imaju i emocionalne dimenzije predstavljanjem činjenica koje se bolje pamte jer sadrže ili izazivaju snažne emocije: ("Nacionalna mitologija Srba odavno nije bila na ovakvoj proveri, a vekovima negovana svest o hrabrosti i ratničkoj prirodi ovog naroda biva jednostrano rasturana iz vrhova civilne i armijske oblasti. Vrlo brzo će se ustanoviti koji je, zapravo, mit ugrožen - da li ovaj pomenuti ili onaj veštački građen na ideologiji komunizma (socijalizma) sa armijskim zaštitnim mehanizmom...

Naruku Armiji su išle i neke odluke Predsedništva SFRJ, ali mnogo više narcisoidna politika hrvatskog vrhovništva i njegovih razuzdanih bojovnika...") - "Heroji i volovi".

"No, i takav kurs je za njega rizik, jer bi izazvao gnev nestrpljivih i militantnih nacionalista, a odugovlačenje sa raspletom moglo bi da ojača i one snage u Srbiji koje ne žele rat i u sadašnjoj agresivnoj i egoističnoj nacionalnoj politici socijalista vide najsigurniji put u - još dublju propast Srbije...Srbijanska javnost je zbunjena i zatečena pričama rezervista povratnika, koje na najgrublji način demantiraju sistematski stvaranu romantičarsku nacionalnu sliku o ratu u Hrvatskoj." - "Tko je izdao"

4.9. Uporedna semantička analiza jezika u "Heroji i volovi" i "Tko je izdao"

Naslov članka "Rezervisti - ko je izdao; Heroji i volovi" nas upućuje na glavnu temu ovoga teksta. Pitanje "Rezervisti - ko je izdao?" podrazumijeva prihvatanje činjenice da je neko izdao rezerviste i da se sada samo traži osoba koja ih je izdala. Ličnosti u ovom tekstu su na neki način podijeljene na heroje i volove. Upotrebom riječi "vo" novinar aludira na epizodu koja se desila između načelnika Generalštaba Blagoja Adžića i rezerviste Radeta Andrića. General Adžić je pomenutog rezervistu nazvao volom zbog toga što je on komentarisao

"prijateljsku vatru" (friendly fire) i što mu je (kako piše novinar) "istinu sasuo u oči". Riječ "vo" kazana jednom čovjeku ima veoma negativnu vrijednost. Prvo, samo "prosti" ljudi sebi mogu dozvoliti da se koriste takvim riječima. Drugo, konotacija disfemizma "vo" je glupost, tupost, neznanje. Kontrast riječi "heroj" i "vo" još više podvlači negativnost riječi "vo" i pozitivnost riječi "heroj". Novinar je, međutim, na strani rezerviste i za njega taj rezervista nije "vo", tako da definicija onih koji su heroji i onih koji su volovi nije jasno povučena. Čitaocu je ostavljeno da on sam prosudi ko je ko. Novinar ovdje koristi i ironiju kao sredstvo komunikacije s publikom.

Metafora "istinu sasuo u oči" nam otkriva novinarov stav. On proglašava ono što rezervista kaže istinom i time bira stranu. Obično se koristi metafora "sasuti istinu u lice". Moguće je da se ovdje koriste oči kao aluzija na to da je vrijeme da taj dotični general progleda.

Članak u Danasu je nazvan "Tko je izdao". I u ovom članku se polazi od činjenice da postoji izdaja. Pošto je naziv ove rubrike "Srbija" čitaoci shvataju da se radi o izdaji u Srbiji.

Analizu riječi i izraza ova dva članka ću tematski svrstati na analizu:

1. Riječi i izrazi koji su u vezi s Armijom
2. Riječi i izrazi koji su u vezi s rezervistima i narodom
3. Riječi i izrazi koji su u vezi s "suprotnom stranom"

1. RIJEČI I IZRAZI KOJI SU U VEZI S ARMIJOM

(članak "Heroji i volovi")

Generali JNA su nazvani "ratnim pozivarima". Pozivar je riječ koja se rijetko koristi. Ona ima negativnu emocionalnu vrijednost. Ovdje je riječ upotrijebljena u vezi s generalom Simovićem koji poziva građane Srbije "da daju doprinos odbrani Srpstva". "Doprinos

odbrani Srpstva" je eufemizam za "rat". Riječi "odbrana Srpstva" su pažljivo odabrane jer se zna njihova emocionalna vrijednost. Odbrana Srpstva je odbrana Srba. Od koga se Srbi brane? Od Hrvata. Ovo pitanje i odgovor general ne treba ni da postavi, jer čitaoci to rade umjesto njega. Novinar otkriva eufemizam koji general koristi i zbog toga njega i ostale generale naziva "ratnim pozivarima".

Armijski vrh se trudi da dokaže da Armija nije jedna od strana sukoba. Po mišljenju ovoga novinara "objektivno, ona to jeste". Ovaj proces on objašnjava metaforom "slovenačka trauma". U junu 1991. nastupili su problemi između slovenčkog rukovodstva i JNA zbog tada neustavne želje Slovenije za samostalnošću i potpunim odvajanjem od Jugoslavije. Dolazi do oružanih sukoba iz kojih Armija ne izlazi kao pobjednik. Zbog toga je taj period nazvan "slovenačom traumom". Trauma ili psihološko opterećenje je riječ koja ima veoma negativnu emocionalnu vrijednost. Neko ko ima traume je psihički bolestan čovjek, znači da je i Armija psihički bolesna. Poznato je da su psihičke bolesti neizlječive. Novinar kaže da je ta trauma "ostala nejasna i prividno potisnuta". Još jedna aluzija na bolest koja je prividno potisnuta, što znači da ona uveliko postoji i da čak nije ni potisnuta već da je to samo prividno.

Neuspjeh Armije u Sloveniji se objašnjava davanjem različitih naređenja. ("dva oprečna naređenja") Vojnici su izvršavali naređenja koja su glasila: "Ne smijete da pucate!" i "Pucajte ukoliko vas neko napadne!" Rezultat "oprečnih naređenja" je zbunjenost i rasulo. Samim tim da se takve stvari dešavaju dokazuje se nesigurnost i nepostojanost Armije tj. dokaz da se radilo o izdaji u redovima Armije.

"Vojni fijasko Armije" se objašnjava mogućom "prljavom igrom slovenačkih političara koji su u toj mutnoj situaciji hteli nekakvim vojnim trijumfom da učvrste svoje pozicije". "Fijasko" je jedna od riječi koja ima izrazito negativnu vrijednost. Ovdje se naglašava da je taj

"fijasko" samo vojni, a ne kakav drugi. Kao kontrast se daje "prljava igra slovenačkih političara". Time se na neki način brani poraz Armije. Armija je doživjela "vojni fijasko", ali nije igrala nikakve "prljave igre" - je skrivena poruka ovog pasusa.

"Posleratni mit" je mit o snazi i nepobjedivosti narodne vojske. Upotrebom riječi mit pisac ovog članka nam prikazuje svoje mišljenje - mit - mitologija - bajka tj. nešto što nije istinito. Znači, nepobjedivost narodne vojske je bila samo građa za priče koje su se prenosile s koljena na koljeno i kada su se našle pred provjerom nisu mogle da izdrže stvarnost.

"Zaštitnik srpskog življa" - (vrsta eufemizma) je naziv za Armiju u dijelovima Hrvatske u kojima žive Srbi. I ovdje je skrivena poruka da su Srbi ugroženi i da im je potrebna zaštita. Po ovom novinaru je Armija u početku bila "tampon" između zaraćenih Srba i Hrvata, međutim sve je više prelazila na stranu Srba, tako da je oni smatraju svojim zaštitnikom. Metafora "tampon" između zaraćenih strana stvara sliku totalnog izolovanja dviju strana. Glavne osobine tampona su nepromočivost, neprobojnost tako da se te osobine daju Armiji u tom periodu. To da je Armija nazvana zaštitnikom podrazumijeva opasnost od nekoga i potrebu za zaštitom. Pošto se radi o srpskom življu podrazumijeva se da oni od kojih Srbi treba da se štite jesu Hrvati.

Novinar kritikuje načine napredovanja generala u nekadašnjoj JNA. Jedan od načina on naziva "mastiljarski kriterij". Taj kriterijum se odnosi na, ili samo teoretsko znanje tih generala, ili napredovanje preko veze. Nasuprot mastiljarskog kriterijuma imamo profesionalni kriterijum.

Generali su se stvarali u kancelarijama SSNO i privatnim kružocima i teorijsko znanje nije bilo dovoljno za praktičnu upotrebu u pravom ratu.

"U jednoj ozbiljnoj i snažnoj armiji ne može biti opravdanje za raskol izdaja generala po nacionalnoj osnovi, pogotovo ako se zna da je u JNA (bilo) tek osamdesetak generala

slovenačke i hrvatske nacionalnosti, čija se lojalnost mogla dobro kontrolisati i procenjivati preko prilično moćne vojne obavještajne službe."

Novinar kaže da Armija nije ni ozbiljna ni snažna jer je njeno opravdanje bilo izdaja generala po nacionalnoj osnovi. Razdor u redovima Armija on naziva "raskolom" što neodoljivo podsjeća na upotrebu riječi raskol kada govorimo o raskolu Pravoslavne i Katoličke crkve. On zatim kaže da je u redovima Armije bilo "osamdesetak" generala Slovenaca i Hrvata. Time što je upotrijebio riječ "osamdesetak" on je još više podvukao brojčani odnos tj. umanjio značenje broja oficira slovenačke i hrvatske nacionalnosti. Znači, njih je samo osamdesetak što nije nikakav izgovor za nefunkcionisanje Armije. Lojalnost tih generala "se mogla dobro kontrolisati i procenjivati". Pitanja koja se nameću su: Ko ih je trebao da kontroliše? Čija je to Armija bila kad je neko trebao da kontroliše slovenačke i hrvatske oficire? Samo ovom jednom rečenicom novinar nam kaže mnogo o svom stavu prema događajima.

Riječ "izdaja" se često koristi u jugoslovenskim novinama. Ona je veoma emotivno nabijena. U ratničkoj istoriji Srbije izdajnici su bili oni koji su stajali na strani napadača protiv svoje zemlje. Ti napadači su se mijenjali (Turci, Njemci), ali značenje riječi je i dalje ostalo kao jedan veoma ozbiljan moralni prekršaj. Čini se da za tu vrstu moralnog prekršaja nema oprostaja.

JNA je "zamišljena, stvarana i ozakonjena kao odbrambena". Zbog ovog koncepta duboko usađenog u mozgove nekih Jugoslovena, a većine Srba čudno ponašanje i neuspjeh Armije još teže pada narodu. Kada novinar zatim koristi pridjev "osvajačka" da bi okarakterisao ovu istu Armiju, dolazi do zabune u glavama čitaoca. "Osvajačka" - je pridjev koji se veoma često koristi uz Armiju u hrvatskim medijima, ovdje u srpskom časopisu nalazimo takođe istu upotrebu pridjeva osvajačka, ali ublaženu objašnjenjem da je Armija morala da se brani i da je time morala da postane osvajačka (a, da to ona u stvari nije jer se radilo o

"deblokiranju kasarni").

Stanje u Armiji se poredi sa stanjem nekog "tihog puča" tj. besprimjetne promjene vladajućih struktura. Korišćenje pridjeva tihi uz imenicu puč je samo po sebi kontradiktornost. Puč je nasilna promjena vlasti i po svojoj prirodi značenja ne trpi pridjev "tih".

Rasulo u Armiji proizilazi i iz toga što se ne zna ko je kompetentan. "Košmar kompetencija" je metarofa koja takođe u sebi sadrži kontradiktornost. Kompetencija znači sposobnost. Pod sposobnošću se podrazumijeva i sistematičnost. Riječ košmar znači mora, nemiran i težak san. Tim kontrastom se prikazuje nesređeno stanje u redovima Armije.

Da bi raspad Armije bio što vidljiviji, pisac opisuje i njegove osnovne elemente kao gnjevne i razočarane ("gnjevni, razočarani starešinski kadar"). Kada su oni koji vode jednu Armiju razočarani i gnjevni onda se ne može očekivati nikakav napredak takve Armije. Gnjev i nezadovoljstvo vodi razaranju unutar te same Armije.

"konfuzni i nedorečeni ratni stratezi" - Ratni stratezi bi po pravilu trebali da budu jasni, odlučni, tačni. Pridjevi konfuzni i nedorečeni izražavaju još jedan u nizu kontrasta koje ovaj novinar koristi. Kada ratni stratezi posjeduju takve osobine oni i nisu ratni stratezi.

(članak "Tko je izdao")

Armija, po riječima novnara Ivana Torova vrši "pohod" i "ofenzivu" na "hrvatske oružane formacije". Riječ "pohod" je često korišćena riječ zbog svog negativnog prizvuka.

Riječ "ofenziva" izaziva konotaciju na njemačke ofanzive za vrijeme drugog svjetskog rata.

"Ofanziva" je siloviti napad neprijatelja. Time se jasno povlači granica između "mi" i "oni" tj. "branitelji" i "napadači".

Ta neprijateljska armija je opisana i kao "premoćna ratna tehnika JNA" u sljedećem kontekstu: "I to baš u času kad je po mišljenju srbijanskog javnog mnijenja bilo izvesno da Tuđmanova vojska neće izdržati snažan pritisak 'premoćne ratne tehnike JNA.'" Ovdje je riječ "premoćna" korištena u ironičnom smislu, naime, JNA bi trebalo da je moćna i premoćna međutim to ona nije zbog toga što je u tom momentu o kojemu se piše, zaustavila napade na Hrvatsku. Svi koji poznaju srpski tj. balkanski mentalitet mogu u ovim rečenicama nazrijeti izazivanje. Poruka ovog teksta se može shvatiti kao: "Vi mislite da ste jaki, ali nas ne možete pobijediti." Iako se od ozbiljnih političara ne bi trebalo očekivati da donose odluke na osnovu emocija, na jugoslovenskom prostoru to se dešava.

Hrvatska vojska se naziva "hrvatske oružane formacije" u prvoj rečenici, da bi u drugoj rečenici postala "Tuđmanova vojska". Time što hrvatsku vojsku naziva Tuđmanovom, novinar (možda nesvjesno) opisuje koliku moć Tuđman posjeduje u Hrvatskoj.

Dijelovi "hrvatskih oružanih formacija" su nazvani "fanatični dijelovi garde". Nasuprot Armiji koja posjeduje ratnu tehniku, autor teksta stavlja fanatičnost njenog neprijatelja. Time se želi istaći da tehnika nije i odlučujuća u jednom sukobu s fanatizmom. Konotacije riječi "fanatični" mogu biti različite. Za tu riječ možemo da povežemo fanatičnost japanskih kamikaza za vrijeme drugog svjetskog rata, ili fanatičnost religioznih ratova (Iran, Irak). Riječ "garda" se u Srbiji povezuje sa nekim prošlim vremenima. Nesvjesno se sve "nove" riječi povezuju s NDH za vrijeme drugog svjetskog rata. To da se ponovo uvela ta riječ u upotrebu Srbi osjećaju kao provokaciju.

U opisu osjećanja koja vladaju u redovima Armije koriste se negativne (po Armiju) riječi koje impliciraju slabost i neodlučnost Armije. ("nije načisto" "raznorazna kolebanja i teška iskušenja")

Autor zatim kaže da Armija nije još prevazišla stare principe pomoću kojih radi i da još uvijek postoji "stara ideološka matrica". Pod starom ideološkom matricom misli se na

komunističku ideologiju koja je i dalje prisutna kao Partija u okviru Armije - SKJ - pokret za Jugoslaviju.

Angažovanja Armije u Sloveniji u junu 1991. se naziva "slovenačka propala avantura".

Konotacije koje proizvodi riječi avantura su neozbiljnost, lakomislenost, put u nepoznato.

Sam ishod avanture opisuje pridjev propala. Riječ "avantura" se još jednom koristi u tekstu pored riječi "ratna". "...i Srbiju uvuče još dublje u nove "ratne avanture" i do kraja pogorša svoju međunarodnu poziciju." Avantura podrazumijeva i odlazak u nepoznato bez jasnog, određenog cilja.

Armija se opisuje kao "pošteno uzdrmana i nacionalno 'očišćena'". Razlog tome je da su neki oficiri hrvatske nacionalnosti ("Grubišić, Tus i Stipetić") prešli na stranu Hrvatske - "prebeg".

To se koristi kao dokaz ispravnosti vođenja rata i kao prikazivanje snaženja hrvatskog otpora.

Riječ "očišćena" je stavljena pod navodne znake zbog toga što autor želi da postigne ironičan efekat. Armija jeste "očišćena" gledano sa Srpske strane, međutim ona to nije gledano s Hrvatske strane.

"Hrvatski časnici" - je naziv za bivša vojna lica JNA koja su prešla u službu hrvatske garde. Časnik, satnik je terminologija korištena i za vrijeme drugog svjetskog rata. Ovo je jedna od riječi koje se nisu zvanično upotrebljavale poslije rata. Kao i riječ "garda" i ova riječ ima konotaciju na Pavelićevu Hrvatsku i njene postupke prema Srbima.

"Artiljerijsko i vazdušno bombardovanje i mitraljiranje tenkovima, topovima i avionima" - upotrebom detaljnog opisa snage Armije naglašava se njena agresivnost, nekontrolisanost i bezobzirnost naročito u ovom pasusu u kojem se opisuje djelovanje te Armije protiv njenih vlastitih rezervista.

Novinar citira "jedan list" (srpski) koji kritikuje ponašanje rezervista u Hercegovini. Taj list rezerviste naziva "šenluk vojskom" (šenluk - pers. tur. senlik) veselje, radost, praznovanje). Ti rezervisti (među kojima se posebno pominju crnogorski rezervisti) su se nedolično ponašali (prema različitim izvorima) tj. krali, pucali bez razloga i izivljavali se nad stanovništvom. Zbog toga naziv šenluk. Šenluk je riječ turskog porijekla i upotrebom te riječi vuče se paralela između ponašanja turske vojske i rezervista. Riječ ima negativnu vrijednost.

2. RIJEČI I IZRAZI KOJI SU U VEZI S REZERVISTIMA I NARODOM

("Heroji i volovi")

"Dezerteri, izdajnici" - su riječi izrazito negativnog značenja koje se koriste za one rezerviste koji su iz bilo kojeg razloga napustili front ili se nisu odazvali na poziv. Pisac ove riječi stavlja pod navodne znake zbog toga što se ne slaže s osudom tih ljudi - rezervista. Ove dvije riječi su najteže riječi koje se mogu reći jednom Srbinu. Pisac ovo zna i pokušava da bar kod svojih čitaoca ublaži težinu tih riječi - osuda.

Pod "nacionalnom mitologijom Srba" podrazumijeva se - borben, ratnički narod koji se uvijek bunio i dizao ustanke i koji nikad nije mogao da se pomiri s činjenicom da neko drugi njime vlada.

Ova nacionalna mitologija je proizvela "svest o hrabrosti i ratničkoj prirodi" Srba. U Srbiji se uvijek (nešto slabije u doba komunizma) njegovala svijest o tome da je srpski narod hrabar i da je njegova priroda ratnička. Za to su kroz narodne pjesme spremno davani primjeri: vječne borbe protiv Turaka, borbe protiv Austro-Ugarske, borbe protiv Njemačke... Bilo kakav pokušaj ugrožavanja tog mita se smatra smrtnim grijehom - međutim, to su, po

ovom piscu, učinili komunizam (socializam) i Armija.

"pakt Milošević-Kučan" - Pakt je riječ koja nosi konotaciju na neki davni čas istorije : "Bolje rat nego pakt!" U martovskim demonstracijama 1941. godine to su vikali građani koji su bili protiv pakta s Njemačkom. Ovom riječju pisac nam prenosi svoja negativna osjećanja prema tom dogovoru između Miloševića sa srpske i Kučana sa slovenačke strane. Znači pakt s Njemačkom se upoređuje s paktom između Srbije i Slovenije. Poznato je koji su bili rezultati pakta s Njemačkom. Ovo je nagovještaj rezultata i ovoga najnovijeg pakta.

"Mobilizacija - nejasna po smislu, sumnjiva po zakonu, tajna po načinu kako je izvedena" - ovako opisavši mobilizaciju, novinar otvoreno staje na stranu rezervista koji su napustili svoje položaje i pobjegli kućama ili u inostranstvo. Oni su, po ovom novinaru, imali dobre razloge jer nisu razumjeli smisao mobilizacije, ona nije objašnjena zakonski i način na koji je izvedena ("privođenjem" rezervista iz njihovih kuća u sitne sate) protivi se današnjem načinu života.

"Najgore je - srpskom narodu" - fraza koja se već odomaćila u ovim prostorima. Uvijek je narod taj koji strada zbog igara političara koji ga vode. Još jednom se ističe neprestana patnja srpskog naroda. Za tu patnju se okrivljuju "razjareni i osvetoljubivi Hrvati", ali i "konfuzni i nedorečeni ratni stratezi" iz Srbije koji od naroda traže "naručeni patriotizam, po meri političkih potreba". Problem definisanja riječi "patriotizam" u ovome građanskom ratu je prisutan u mnogim člancima. Kada novinar kaže da je taj patriotizam "naručen" znači da je to neka vrsta "patriotizma" koja nije prirodan, već je neko sam definiše po svojim potrebama. Taj "patriotizam" treba da izliječi narod od "košmara svojih konfuznih i nedorečenih ratnih stratega". Ovo je jedna od novih metafora.

("Tko je izdao")

"Kalvarija jedne grupe rezervista iz Srbije" (kalvarija - (lat. clava lubanja) "breg lubanja", gubilište koje je nekad bilo izvan Jerusalima, a sada je na tom mestu crkva Svetog groba - biblijska Golgota, fig. raspeće mučeništvo, stradanje) Ovom metaforom je opisano stradanje jedne grupe srpskih rezervista koju je greškom (?) bombardovala Armija. Ne zna se tačno koliko rezervista je poginulo. Autor ovog članka piše da je Armija saopštila da je poginulo 3, a ranjeno 20 rezervista, a da su nezvanične brojke mnogo veće (preko dvije stotine). Stajanje na stranu rezervista je, u stvari, suprostavljanje Armiji.

Rezultat pometnje u redovima Armije izaziva negativna osjećanja kod naroda i rezervista čiji su životi u pitanju te su oni okarakterisani kao "ogorčeni, razočarani". Time što je narod "ogorčen i razočaran" ponovo se dokazuje nepravednost rata u Hrvatskoj.

Novinar smatra da je pozitivno to što neke srpske novine obavještavaju o "iskušenjima i mukama" rezervista.

U ovom slučaju novinar koristi samokritiku srpske strane da bi potvrdio ispravnost svojih zaključaka. U doba kada se ne zna šta je tačno, a šta ne, ovakva "priznanja" jedne strane su veoma efektivna sredstva propagande druge strane. U ovom istom pasusu novinar nastavlja da piše o "divljanju" srpskih (naročito crnogorskih) rezervista, provociranju oružanih sukoba, "provaljivanju i pljačkanju, nekontrolisanom pucanju".

Ovim opisom se stvara slika krajnjeg moralnog kraha.

Opasnost ovih propagandnih sredstava (bez obzira na istinitost vijesti) leži u tome što se u ovako osjetljivom dobu sve nehotično generališe u svijesti čitaoca, tako da se ovi pridjevi nastavljaju upotrebljavati u kontekstu sa svim što je srpsko ili sa svim što je hrvatsko.

3. RIJEČI I IZRAZI KOJI SU U VEZI SA "SUPROTNOM STRANOM"

("Heroji i volovi")

Politiku Slovenije, novinar naziva "prljavom igrom slovenačkih političara" - a to je aluzija na rat u Sloveniji. Po njegovom mišljenju slovenački političari su iza kulisa učestvovali u davanju oprečnih naređenja vojnicima i koristili naređenje da ti vojnici ne pucaju da bi ih masovno zarobljavali. To je razlog zbog kojeg ovaj novinar te političke igre naziva prljavim. Cilj tih "prljavih igara" je bio otcjepljenje Slovenije od Jugoslavije i prikazivanje JNA kao napadačke kako bi se stekla podrška u inostranstvu.

Politika hrvatske vlade je opisana kao "narcisoidna politika hrvatskog vrhovništva". Riječ "vrhovništvo" pripada grupi "novih" riječi koje bude nemila sjećanja srpskih čitaoca. To da je politika narcisoidna može da znači da vrhovništvo misli samo na sebe i da se ne brine za narod.

Hrvatski vojnici su opisani kao "razuzdani bojovnici". Pridjev razuzdani slikovito opisuje negativnost svake imenice uz koju stoji. Upotrijebljen uz bojovnike daje nam sliku u kojoj oni rade šta hoće, kako hoće, bez ikakvog nadzora. Bojovnik, riječ koja znači vojnik, izaziva konotacije na ustaške jedinice koje su djelovale za vrijeme drugog svjetskog rata.

-RHJ - bojovnik -bojnik -1.zauz.zn. borac, ratnik bojovnik 2. pov vojn. čin zapovjednika bojne; major

-bojna - pov. vojna jedinica od tri satnije u domobranstvu do 1918 i 1941-1945 (u ovom razdoblju jedinica iste snage Ustaške vojnice)

-RSH - bojnik 1.zast. borac, ratnik 2. zast. onaj koji se lako pobije

Interesantno je uporediti objašnjenje ove riječi u RHJ i RSH.¹⁷ U RSH se bojni označava kao zastarjela riječ i ne pominje se njena veza s bojnomo niti s ustašama. U RHJ ta riječ ima zauzeto značenje i povezuje se s prošloću. To da se ta veza s istorijskim značenjem ističe, u Srbiji se tumači kao provokacija, kao buđenje starih demona.

"Zulum paravojsnih formacija Hrvatske" (zulum (tur. sulum) nasilje, ugnjetavanje, tiranski postupak) je opis akcija hrvatskih, za ovog novinara, nelegalnih snaga. Ova riječ potiče iz doba turskog nasilja nad srpskim stanovništvom. Upotrebom te riječi uz formacije Hrvatske daje im se emocionalna vrijednost (konotacija) koju su imali turski osvajači u Srbiji.

Pridjev "paravojsne" nas asocira na nešto što je nelegalno, van zakona.

"Naoružane horde" - (horda (tur. ordu) fig. divlja, neobuzdana rulja) je izraz koji se koristi za hrvatske Hercegovce (iz oblasti gradova Prozor, Duvno (Tomislav grad), Livno, Lištica i Mostar) koji su za vrijeme drugog svjetskog rata bili čuveni po klanju Srba. Autor implicira da čak ni hrvatska vlada ne može da obuzda ovaj dio stanovništva, što dovodi do bojazni za Srbe naseljene u blizini tih krajeva.

Još jedanput novinar šalje sakrivenu poruku: "Srbi su ugroženi i moraju se braniti."

"Razjareni i osvetoljubivi Hrvati" - Iako pisac u ovom slučaju, po mom mišljenju, ne želi da generalizuje, on to nesvjesno čini tako da čitalac ostaje s utiskom da su svi Hrvati razjareni (pridjev koji se najčešće koristi uz imenicu zvijer) i osvetoljubivi.

("Tko je izdao")

¹⁷ RHJ – Rječnik hrvatskog jezika, Ani©, Vladimir, Zagreb 1991.

RSH - Rječnik srpsko-hrvatskog književnog jezika, Matica srpska, 1967.

Novinar počinje tekst opisom reakcija srpske javnosti. On kaže "U Srbiji se ne mogu načuditi zašto je Armija zaustavila pohod..." Kasnije u tekstu on nastavlja:

"Srpska javnost se nada da će armija temeljito čitav 'nesporazum' istražiti..." i još jednom :

"Srpska javnost je zbunjena i zatečena verujući valjda da je armija još jedina preostala organizovana i pouzdana savezna institucija". Čitaoci dobivaju utisak da je u Srbiji stanje veoma nepovoljno. Riječi "ne mogu se načuditi", "javnost se nada", "javnost je zbunjena i zatečena" potvrđuju te utiske. Na taj način se prikazuje raslojenost političke stvarnosti Srbije. Raslojenost znači slabost, te je skrivena poruka: Srbija je slaba, a razlog tome je nepravедnost ovoga rata. Mi imamo sve šanse da pobijedimo.

"... jer će teško iko zaboraviti mučne prizore zastrašujućeg razaranja i uništavanja hrvatskih gradova i naselja". Ovom izjavom se šalje poruka svima onima koji su učestvovali ili potpomagali razaranja i uništavanje Hrvatske (tj. Srbima), a ona glasi: "Mi ovo nećemo zaboraviti tj. među nama više nema razgovora niti zajedničkog života."

"Sistematski stvarana romantičarska nacionalna slika o ratu u Hrvatskoj" je opis rata kako ga vide Srbi. A, ko je taj koji stvara bilo kakvu sliku u svijesti naroda? To je ili sam narod ili rukovodstvo koje vodi taj narod. To da je ta slika sistematski stvarana znači da se na tome radilo dugo vremena - nije jasno na koji raspon vremena pisac aludira, vjerovatno od početka oružanih sukoba. Pridjev romantičarska nam kazuje da ta slika nije stvarna, da je čitava ili dijelom imaginarna. Nacionalna slika se odnosi na sve ono što čini jednu naciju nacijom - jezik, kultura, religija, zajednička istorija...

Svoje beogradske kolege ovaj novinar naziva "beogradsko militantno novinarstvo" čime uopštava opis novinarstva u Beogradu; to znači da kompletno novinarstvo podržava ovaj rat.

Način na koji ono djeluje je "agresivno serviranje" vijesti. Ova metafora stvara sliku

napadnog proturanja svojih mišljenja. Može se uporediti s agresivnim serviranjem hrane u Srbiji. Po starom običaju, kada dođu gosti u neku kuću oni se neprestano nude hranom i pićem. To nuđenje ne prestaje ni kad se gosti najedu i napiju.

Ono što se tako "agresivno servira", u hrvatskom članku se naziva "informativnom istinom". Ovdje se nameće potreba za definisanjem i rangiranjem istine. Istina se ovdje definiše aluzijom na to da "informativna istina" nije ona prava istina. Novinar dalje slijedi istu liniju kada govori o mišljenjima vladajućih krugova u Srbiji koja on naziva "režimskom 'istinom'". To što je istina stavljena pod navodne znake je ironija i znači da to u stvari nije istina tj. to je istina za dati režim, ali ne i za ostale. Znači, ni ova istina nije ona prava.

Novinar, zatim, optužuje Srbiju da ima "ekspanzionističke teritorijalne pretenzije" koje prikriva "neospornim principom 'samoopredjeljenja'". Znači, da pod izgovorom da želi da zaštiti Srbe u Hrvatskoj, koji bi trebalo da imaju pravo na samoopredjeljenje, Srbija želi da zauzme tuđu teritoriju. U tome joj pomaže "narastao apetit ekstremnog nacionalizma" i "gnev nestrpljivih i militantnih nacionalista". Riječi ekstremni, nacionalizam, militantni zvuče veoma pompezno i imaju provjeren uticaj na čitaoce.

Politika socijalista se označava kao "agresivna i egoistična nacionalna politika socijalista". Ovo nas podsjeća na komentar srpskog novinara "narcisoidna politika hrvatskog vrhovništva". U oba slučaja se podvlači da politike misle samo na sebe ("egoistična, narcisoidna").

Budućnost Srbije, ukoliko nastavi s istom politikom se opisuje kao odlazak u "još dublju propast Srbije". Znači Srbija je već u propasti, a na ovaj način se opominje da ne nastavlja put dalje.

4.10. Zaključak

U ovoj analizi jezika ja sam se zadržala samo na jezičkim primjerima koji su, po mom mišljenju, najbitniji u tekstu. Ova analiza nije ni po čemu potpuna, tekst sadrži još mnogo nijansi značenja i skrivenih poruka. Ono što se iz ovih primjera može zaključiti je:

1. oba teksta sadrže gotovo identične metode što se tiče biranja riječi koje izazivaju emocije. Ta činjenica nije ni čudna kad uzmemo u obzir da su ova dva naroda živjela jedan pored drugog vijekovima, a u istoj državi od 1918.
2. jedina bitna razlika između ova dva teksta jeste što riječi "mi" i "oni" označavaju različite strane.

4.11. Značenjska nabijenost teksta (primjer)

Na kraju bih željela da analiziram jedan kratki pasus kao primjer mogućnosti ogromne značenjske nabijenosti kratkog teksta.

"Pravni sistem ne funkcioniše, u državi funkcioniše ustaški zakon i endehazija. Ustaški poglavar Franjo Tuđman i doglavnici vrlo dobro održavaju kalašnjikov demokratiju i kriju se iza Vatikana i katoličkog klera". (Vukašin □oskoćanin, predsjednik SDS-a Borovog Sela, "Haron na Dunavu", Nin, 10.05.1991.g. s.12)

- "ustaški zakon" - kakav je to ustaški zakon, ko su ustaše? Ustaški zakon je zakon koji je vladao u doba ustaškog djelovanja za vrijeme drugog svjetskog rata. Jedan od osnovnih zadataka ustaša je bio uništavanje Srba. Evo kako riječ "ustaša" definišu RHJ i RSH.

-RHJ - 1.zauz.zn. ustanik 2.a organizacija fašističkog tipa koju je početkom tridesetih godina osnovao Ante Pavelić

-RSH - 1. ustanik 2. pripadnik fašističko terorističke organizacije Ante Pavelića koja je nastala od frankovačke emigracije, a za vrijeme 2. svjetskog rata uz pomoć okupatora proglasila tzv. NDH.

Riječ ustaša se skoro nije ni upotrebljavala do prije nekoliko godina. Danas je ta riječ, pored riječi četnik, jedna od najčešće upotrebljivanih riječi. Ta prečesta upotreba je na neki način izlizala značenje tih riječi tako da su one, na neki način izgubile svoje tabu mjesto u srpsko-hrvatskom jeziku.

-"endehazija" je novokovanica. Sastavljena je od skraćenice NDH (Nezavisna Država Hrvatska) i nastala je dodavanjem sufiksa "-zija" koji nije veoma uobičajen. Ova riječ može da nas podsjeća na riječ buržoazija što izaziva negativno osjećanje.

Riječ aludira na sve što se dešavalo za vrijeme NDH i za vrijeme drugog svjetskog rata.

-"ustaški poglavar" su riječi korištene uz ime Ante Pavelića za vrijeme drugog svjetskog rata. Pošto je Ante Pavelić u srpskim medijima (a i u hrvatskim, ranije) jedna izrazito negativna ličnost, dovođenje u vezu njega i Tuđmana takođe izaziva veoma negativne osjećaje. Još uvijek živi sjećanje na drugi svjetski rat i na učestvovanje Hrvatske na njemačkoj strani pod vođstvom Ante Pavelića. U svijesti ljudi se to poređenje pretvara u neki budući scenario - "ustaški poglavar Tuđman" pripaja NDH Njemačkoj.

-RHJ - poglavnik zast.rij.knjiš.zauz.zn poglavar glavlar 2. pov naslov vođe Ustaškog pokreta i NDH (1941-1945)

-RSH - poglavnik - poglavar - titula zloglasnog šefa tzv. NDH.

-"doglavnici" - je riječ za podpredsjednika koji ne može da zamijeni poglavara u odlukama - na neki način nezavisan. "Doglavnik" je riječ korištena za vrijeme "NDH".

-RHJ - doglavnik 1.pov. prvi do poglavar (u časti kneza, cara itd.) 2. ideol.neo. 1941 čin do poglavnika

-"kalašnjikov demokratija" - ova metafora aludira na aferu nezakonite (nezakonitost prodaje zavisi sa koje strane se posmatra taj događaja) prodaje oružja Hrvatskoj od strane Mađarske. Tzv. □pegelj afera je šokirala srpsku i svjetsku javnost. Izrazi kojima se □pegelj služio u videu koji je napravila Armija (autentičnost videa je sporna) uzbudili su sve Srbe jer se, naime, radilo o planu za istrebljenje Srba i napade na Armiju. Kada pisac ovog teksta kaže "kalašnjikov demokratija" on podvlači protivrječnost ta dva izraza. Naime, mi znamo da je kalašnjikov vrsta puške, a takođe znamo da se demokratija ne postiže oružjem. Na taj način se on podsmijava i omalovažava "demokratiju" koja vlada u Hrvatskoj. Ova metfora je korištena u službi ironije.

-"kriju se" - kriti se od nekoga je veoma negativna radnja na Balkanu. To znači da taj neko nije dovoljno hrabar i nije dovoljno čovjek da se bori za sebe i svoje principe već mora da se krije iza nekoga kao što to rade mala djeca.

-"Vatikan i katolički kler" - Na Srpskim prostorima su riječi Vatikan i katolički kler uvijek imale negativan prizvuk. Kler je npr. riječ koja se normalno koristi u riječniku katoličke crkve i u Vujakliji stoji kao (fr. clerc, grč. kleros ždrebljenjem dobijeno, nasleđeno dobro, sveštenstvo, duhovništvo, duhovnički stalež) dok u narodu izaziva odvratnost. Razlog tome je vjekovna netrpeljivost katoličke i pravoslavno religije.

Samo ovaj kratki članka i mnoštvo nacionalno i emocionalo nabijenih riječi može izazvati toliko osjećanja koliko je potrebno za vođenje oružane borbe.

5.0. ZAKLJUČAK

Na početku ovog rada dat je jedan kratak pregled riječi koje se koriste u verbalnoj borbi između Srba i Hrvata. Ta lista je u stvari beskrajna. Skoro svaka riječ korištena u medijima je historijski i emotivno nabijena. Svi korisnici jezika koriste svu svoju kreativnost u stvaranju novih načina da se ocrni neprijatelj. Jedan djelić ovog ogromnog mozaika smo vidjeli prilikom analiziranja pojedinih članaka iz *Nina* i *Danasa*. Iako se na nekadašnjim jugoslovenskim prostorima sve više govori o uticaju jezika medija na “mase” taj uticaj ni malo ne jenjava. Zbog toga su analize jezika medija potrebne.

Na kraju bih željela da citiram Radu Iveković čije se mišljenje poklapa sa mojim:

“Rada Iveković je svoje viđenje jugoslovenske situacije prikazala pod teoretskim pojmom “semantičkog infarkta”. Taj pojam najoštrije pobija nacionalističke težnje, koje po definiciji pretpostavljaju isključenje drugoga, pa i prekid svake komunikacije. Reči su obesmišljene, upotrebljavaju se u oba tabora ne radi saopštavanja i razumevanja, nego naprotiv, kao da isti jezik još više treba da služi da se istim znakovima daju suprotna značenja. Posebenu odgovornost u stvaranju ovog infarkta imaju televizije, koje - sa obe strane - služe isključivo u propagandne i ksenofobične svrhe, stvarajući u obe sredine, srpskoj i hrvatskoj, fenomene koji se mogu nazvati fašističkim. Izlaz iz krize će biti dug, posle prekida ratnih neprijateljstava moraće se obaviti semantička rekonstrukcija, koja je mentalno lečenje od pogubnog uticaja ekstermnih nacionalizama.”¹⁸

¹⁸ Članak “Kako preživeti zajedno”, *Nin*, 06.03.1992., s.51

BIBLIOGRAFIJA

- Anić, Vladimir: Rječnik hrvatskog jezika, Novi Liber, Zagreb 1991.
- Banac, Ivan: The National Question in Yugoslavia, Cornell University Press, Ithaca and London, 1984.
- Danas: brojevi izašli 14, 21, 28. maj 1991. g. i 01, 08, 15. oktobar 1991. g.
- Džadžić, Petar: Nova ustaška država, Politika, Beograd 1991.
- Facts About Yugoslavia, BIGZ, 1984.
- Heradstveit, D., Bjørge, T.: Politisk kommunikasjon, Tano, Oslo 1987.
- Johansen, Jahn Otto: Sannhetens likkiste?, Aschehoug, Oslo 1991.
- Johnsen, J., Mathiesen, T.: Medie krigen, Cappelen, Gjøvik, 1991.
- Krestić, Dj. Vasilije: Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslovenska ideja u drugoj polovini XIX veka, Nova knjiga, Beograd, 1988.
- Nin: brojevi izašli 10, 17, 24. maj 1991. g. i 04, 11, 18. oktobar 1991. g.
- Poulton, Hugh: Balkans, Minority Rights Publication, London 1991.
- Rečnik srpsko-hrvatskog književnog jezika, Matica srpska, Novi Sad - Zagreb, 1967 (1990).
- Simić, Mihailo: Rimokatolička crkva i Srbi, Simex, Beograd, 1991.
- van Dijk, Teun: News as Discourse, LEA, Hillsdale, New Jersey, Hove and London, 1988.
- Vujaklija, M.: Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd 1980.

САМИТ У СРЕМСКИМ КАРЛОВЦИМА

Зрно наде?

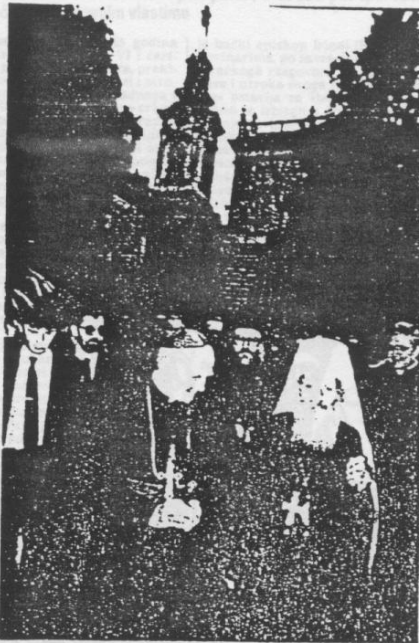
Први пут после 1968. састали су се поглавари две најутицајније хришћанске верске заједнице у Југославији. Разговор, без присуства јавности, био је дуг, а саопштење кратко...

"Са осћањем своје одговорности пред Богом, пред људима и пред властитом савешћу, обраћамо се свим одговорним људима политичких странака, нарочито носиоцима власти, да на темељу божанског и људског права и у служби слободe једнако потребне свима, усмере своја настојања да се неспоразуми и спорови, у интересу мира и сигурности свих, решавају праведно, у духу хришћанске љубави. Само се на тај начин може спречити уништавање имовине, скрнављење светиња, утврђивање људи који су слика Божија."

Ово је цитат из "заједничког саопштења" које су, после разговора у Сремским Карловцима, седмог маја ове године, дан после Буревдана, и неколико дана после Боровог Села, потписали патријарх српски Павле, митрополит загребачко-љубљански Јован, епископ горњокарловачки Никанор, Николај, дalmатински, Иринеј, бачки, и Принс, нишки, са једне стране, те кардинал Франсо Кухарић, бискуп Франце Перко, бискуп Буро Кошка и бискуп Ђаковачки Ђирил Кос, са друге.

Први пут после 1968. године састали су се поглавари две најутицајније хришћанске верске заједнице у Југославији, и први пут су, после двадесет три године, издали "заједничко саопштење", утврђујући се, ваљда, на Председништво СФРЈ. Намере Његове светости Патријарха српског, и Узоритог господина кардинала Кухарића, тешко је довести у сумњу. Резултате сусрета, на њихову и нашу, обичну, овоемаљску жалост, много је лакше. Објашњење следи...

У време кад се стотинак и нешто хи-

ТОМИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

лометара даље гинуло, жарило и надило, док војник из Кавадарца, убијен у Сплиту, није још био сахрањен, сусрет поглавара Католичке и Православне цркве на овим просторима - у неко друго време истински скуменски чин - не разликује се од састанка шесторице председника република или како се већ зову, после којих се ница све више.

Пођимо од места састанка. Сремски Карловци. Град, седиште Карловачке митрополије, пијемонт православља, у којем је у јануару 1669. закључен мир између зараћених земаља Аустрије, Пољске, Венеције и Русије и Турске. Град Бранка Радичевића. Град 27 манастира. Колевка српске духовности. Чини се, на први поглед, да је Бискупска конференција (католици из Хрватске, а и шире)

учинила уступац СПЦ дошавши јој „на ноге“. Јавности, међутим, није познато због чега су баш Сремски Карловци одабрани за „повијесни сусрет“, да ли су чланови Бискупске конференције били принуђени да баш ту дођу, или су сами бирали место.

Ако избор места за састанак, ипак, подлеже некој логици, и није плод компромиса, начин на који је састанак вођен, и на који је окончан, даје довољно простора за веровање како смо 7. маја присуствовали још једној представи која се није завршила срећно. Апсолутно искључивање јавности, новинара, из разговора, неочекивано продужавање дискусије (неких сат и по-два) и заједничко саопштење сročено у двадесетак реченица, хришћанско, додуше, али као из времена када је Јосиф још био добродржећи муж... све то, у данима (што је неспорно, овако или онако) расцвета југословенске кризе, исувише је мало за сан без ноћних мора.

Наступајући и овом приликом под геслом „не заборављамо, али праштамо“, Његова светост патријарх Павле и епископи Српске православне цркве, разговором са духовним очима хрватског народа, признали су том народу жељу за заједничким животом у миру. Чланови Бискупске конференције, међутим, нису показали спремности за уступке. На директно питање новинара хоће ли се и кардинал Кухарић придружити патријарху Павлу у Јасеновцу, и хоће ли бити заједничке молитве 8. маја, одговорено је кратко „да се та питања нису разматрала“. Одговор који не изненађује, али и не охрабрује у ова мутна времена.

У молитви која је претходила разговорима, епископ сремски Василије, рекао је: „Ваша Светости и Ваша Узоритости! Верници наших двеју сестринских цркава и припадници оба наша народа очекују управо од вас, двојице православеника и духовних отаца, да свима нама пружите пример и дате надахнуће за подвиг васпостављања барем духовне атмосфере толеранције док не узрастемо до жељеног Христовог мира и да и својим примером и ауторитетом утјечете на оне који данас одлучују о миру или рату међу нама.“

Правдајући се умором и обавезама, они којима је ова молба била упућена, одбили су разговор са новинарима. Нама остаје да се надамо да то нису учинили услед разочарења исходом „самита“.

Све остало је тв-дневник.

■ МОМЧИЛО ПЕТРОВИЋ

10. мај 1991. — НИИ

RANDEVU KRIŽA I KRSTA

Može li susret kardinala Kuharića i patrijarha Pavla utrti put sporazuma i među zaraćenim svjetovnim vlastima

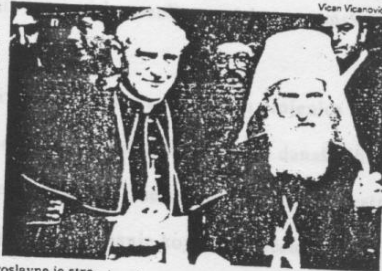
Kad su se prije više od 25 godina (1964) sastali papa Pavao VI i carigradski patrijarh Atenagora, prekidajući višestoljetnu ravnodušnost i otvoreno nepodnošenje između zapadnoga i istočnoga krila nekada jedinstvene crkve, bio je to zabilježeno kao prvotrazredna svjetska senzacija. Ne samo detaljima opsjednuti novinari nego i ozbiljni analitičari registrirali su i najmanje pojedinih tog susreta, dajući, recimo, veliko značenje i činjenici što je za zajedničkih šetnji Atenagora prepuštao papi lijevu stranu i tako mu simbolički priznao primat. Otprilike, isto su značenje imali detalji i prilikom prošlotjednoga susreta zagrebačkoga nadbiskupa kardinala dr. Franje Kuharića i srpskoga patrijarha Pavla, pokazujući i time da je prijelomnost njihova susreta ravna prijelomnosti carigradskoga susreta Atenagore i Pavla VI.

Ostavljajući po strani zašto je Kuharić pristao na susret u Srijemskim Karlovcima (što je vjerojatno učinio iz pizetia prema starijemu Pavlu), ili zašto su se poljubili, po «srpski», tri puta (time su zacijelo samo uvaženi običaji domaćina) – ostaje manje dokučivo tko je inicirao susret dvaju prvosvećenika. U izvaji za HTV, uoči odlaska u Srijemsku Karlovcu, Kuharić je rekao da je inicijativa njegova, a sa srpskoppravoslavne je strane rečeno da su inicijatori oni. Sudeći po kasnijoj izjavi šibenskoga biskupa Srećka Badurina na konferenciji za novinare, točnija je druga verzija. No prilično je vjerojatno da je Badurina, dajući za pravo domaćinu, samo učinio gestu dobre volje jer se zna da je Kaptol još prije desetak godina (1982) inicirao osnivanje mješovite komisije koja bi ovakve kontakte učinila redovnim, ali je to sa srpskoppravoslavne strane sve do sada uporno odbijano. Razlog je bio, kako se tvrdilo, u nespremnosti Katoličke crkve u Hrvatskoj da se ogradi od zločina počinjenih za NDH nad srpskim stanovništvom i nad srpskom crkvom, ali kako su istodobno zahlađivani i odnosi sa slovenskom crkvom, jasno je da su posrijedi bili i prepoznatljivi dnevno-politički razlozi, koji su posljednjih godina promakli SPC u jednoga od najaktivnijih aktera agresivne srbijanske politike. Sad je sa srpskoppravoslavne strane došla neka vrsta diskretne samokritike zbog takvog «betoniranja» dijaloga, pa

je bački episkop Irinej (Bulović) izjavio novinarima, po završetku srijemskokarlovačkoga razgovora, da se pitanje «geneze i uzroka ovoga ljudski očajnog stanja» ostavlja za «bolja vremena». Istodobno je izbjegnut izravan odgovor na pitanje novinara da li je među dvojicom prvosvećenika bilo riječi o mogućnosti da se Kuharić pridruži Pavlu i molitvi u Jasenovcu, dan poslije, uz diplomatsko objašnjenje da to nije bila tema ovog razgovora.

Iznenadežje kojim je u javnosti dočekan srijemskokarlovački susret može se usporediti s isto tako iznenadnim susretom kardinala Kuharića i ondašnjega patrijarha Germana u Karlovcu 1965.

No sličnost srijemskokarlovačkoga susreta prošlog tjedna i karlovačkoga prije šest

Veslan Vicanović

godina na tome, po svemu sudeći, i završava.

U vrijeme karlovačkoga susreta dvije su crkve još gajile nadu da ekumenizam može dovesti, ako ne do obnove jedinstva, a ono do prožimanja dviju vjera i dvaju naroda.

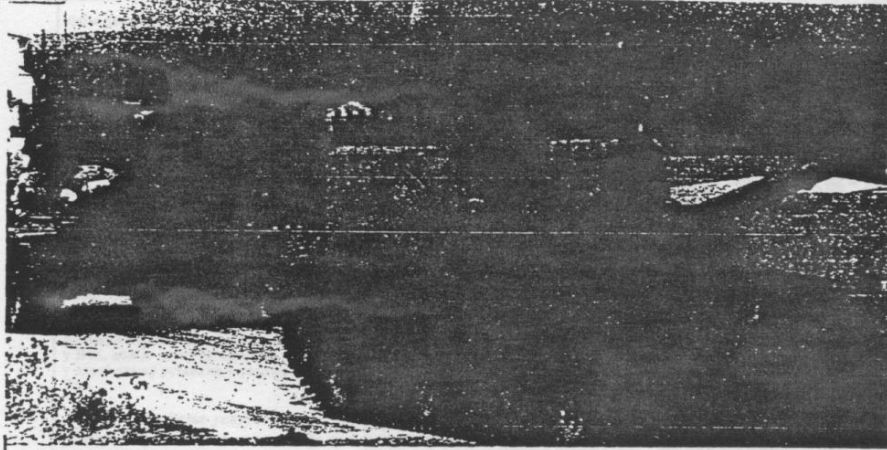
U međuvremenu su takve nade sahle, koliko zbog sve dramatičnijih političkih prilika, koje su u srijemskokarlovačkom susretu ocijenjene kao «gotovo bezizlazne», toliko i zbog očite činjenice da su dometi ekumenizma ograničeni i da ih nije uputno precijenjivati. Taj «skeptički» pristup ekumenizmu, dosad karakterističan za katoličku stranu – Kuharić je u Karlovcu govorio «samo o «mostovima ljubavi» – sada je prisutniji i na pravoslavnoj strani. Za molitve u Jasenovcu patrijarh Pavle je izrekao rečenicu – «Ako već ne možemo živjeti kao braća, živimo kao ljudi jedni pored drugih» – u kojoj se prvi put otvoreno odbacuju pretenzije da se druga strana nagovori na povratak na «pradedovsku veru».

Umjesto toga, dvije se crkve pozivaju da pridonese suživotu polazeći od elementarnih premisa humanizma i mirne koegzistencije naroda.

Osim te realističke distance što su je dvije strane povukle među sobom, svakako se najvažnijom značajkom srijemskokarlovačkoga susreta čini distanca što su je one povukle prema «nosiocima vlasti». Prvi put zajedno dvije crkve upućuju apel «svim odgovornim ljudima političkih strana», naročito nosiocima vlasti, da se sadašnja dramatična situacija u zemlji riješi u «interesu mira i sigurnosti svih» u «duhu kršćanske ljubavi». U ovako sročenu apelu, kao uostalom i u samom susretu dvaju prvosvećenika, lako je razabrati utjecaj papina «preklinjanja» da se izbjegnu bratoubilački sukobi između srpskoga i hrvatskoga pučanstva. U posljednji mjesec dana Ivan Pavao II tri puta je izricao te ili slične riječi, a odmah poslije srijemskokarlovačkoga susreta požurio je da «pozdravi dijalog pravoslavne i katoličke delegacije». Da li se papinim istupom u drukčijem svjetlu postavlja i pitanje početka ovog teksta, o tome tko je inicirao susret u Srijemskim Karlovcima, zasad ostaje nepoznato. Pouzdano se, međutim, zna da se rimski prvosvećenik nije libio da u nekoliko navrata diskretno korigira neke političke stavove Kaptola, pa se može, ako ne tvrditi, a ono pretpostaviti da njegovo angažiranje ni ovom prilikom nije izostalo. Na srpskoppravoslavnoj je strani pitanje poticaja za razgovor nešto zapretanije, i prije upućuje na nastavak raslojavanja unutar ove crkve koje se, s dosta promjenjivih smjerova, odvija posljednjih godina. Već sama činjenica što je o srijemskokarlovačkom susretu novinarima govorio episkop Irinej (Bulović), koji među katolicima slovi kao jedan od najpristajnijih pravoslavnih prelata, otkriva, da je u SPC ojačala struja koja je spremna ne samo gasiti ratni požar, koji samo što nije počeo, nego i korigirati najtvrdre srpskoppravoslavne stavove o Hrvatskoj i Katoličkoj crkvi u njoj. Dosad je SPC s pravom smatrana za jedan od najborbenijih odreda Milosevićeve politike prema Hrvatskoj, pa se srijemskokarlovačkom saopćenje, u kojemu se hrvatske prilike ne spominju, možda može shvatiti i kao prvi korak u postupnom «dezangaziranju» SPC kao izravnog izvršioca Milosevićevih pohoda na zapadnog susjed.

Ako se ta pretpostavka pokaže točnom, bit će to bez sumnje najveći «ustupak» na koji se u posljednje vrijeme odlučila SPC. S druge strane, katolički su predstavnici pokazali u Srijemskim Karlovcima dobru volju već time što su pristali na formulaciju po kojoj se odgovornost za mogući rat stavlja na pleća svim «nosiocima vlasti», iako je jasno da su za nj jedni odgovorniji od drugih. No to je neizbježna strana svih kompromisa, a susret u Srijemskim Karlovcima bio je baš to, i još jedino ostaje da se vidi hoće li i «nosioci vlasti» štogod naučiti od crkvenih otaca.

Marinko Čulić

РЕЗЕРВИСТИ - КО ЈЕ ИЗДАО

Хероји и волови

У арсеналу жестоких и познатих српских клетви нема једне на коју данас већина овдашњих мушкараца задржи: „Дабогда те мобилисали!“ Национална митологија Срба одавно није била на оваквој провери, а вековима негована свест о храбрости и ратничкој природи овог народа бива једнострано растурана из врхова цивилне и армијске власти. Врло брзо ће се установити који је, заправо, мит утрожен - да ли овај поменути или онај вештачки грађен на идеологији комунизма (социјализма) са армијским заштитним механизмом

У учесталим осудама „десертера“ и „издајника“ намерно је заборављена једна важна ствар из традиције српског народа - спремност да се ратује за ону Србију која се може видети са, рецимо, Цера, Космаја, Дивчибара... Деша су одавно научила да су пролетерске јединице из НОР-а састављане пре свега од комуниста, јер је српског сељака било тешко убедити да ратује стотинама километара далеко од свог атара за, још онда, имагинарну Југославију. Стратези рата су очигледно пресенили домете брзометног националног успаљивања, као и реалну појаву цивилизацијског страха, нормалног за један дужи мирnodопски период који је трајао овде, на репу европског конформизма.

Говорећи о појави „десертерства“ министар одбране Србије, генерал Томислав Симовић је изрекао једну нетактичну, контрадикторну, али корисну оперсацију: „... читав је низ година како на Балкану буре барута није запаљено. Са генерацијама рођеним у миру није једнострано пребродити психолошку кризу и доживети ватрено крштење.“ Генерал није понудио рецепт изласка из те „психолошке кризе“. Да ли се из ње излази продавањем рата? Да ли суморним и несаговорним претњама да је и Зеиун у опасности (Павић Обрадовић)? Да ли објавом рата Хрватима? Да ли даљим пропагандним претњама и најавама казни за „издајнике“? Хоће ли, нај-

зад, неко да објасни шта се издаје: Југославија, ЈНА, Србија, српство, социјализам...?

У номенклатури вредности очигледно су измешане идеолошке и националне категорије, баш као што су измешане и у главама ратних позивара. Кад генерал Симовић шаље поруку, снажнiju од захтева мобилизације - „Сваком грађанину Србије пружа се шанса да дa свој допринос одбрани Српства“ - заборавља две ствари: прво, да сви грађани Србије нису Срби и, много битнију, да се још нико није усудио да дефинише српске националне интересе нити да кроз ратну географију одреди етничке границе Србије. Оваква разграничења, јасно је, одмах би одредила још нешто - где престаје југословенска, а где почиње српска армија. А након те дистинкције следи она најозбиљнија: провера политике Србије и пред међународном поретком, али и пред грађанима Србије који су је подржали.

Две детонације

Ма колико се у армијском врху трудили да докажу како Армија (ЈНА?) није једна од страна у сукобу (мада у тој контрадикцији ризикују да им се припише национално сврставање), објективно, она то јесте. Тај процес је почео словеначком траумом која је остала нејасна и привидно потиснута. Из ССНО је про-

цурила једна прича коју нико не сме да потврди, али не може ни да заустави. Покрете ЈНА у Словенији пратила су два опречна наређења. Прво је, наводно, потекло од СИБ-а у склопу споразума о 12 тачака по којима би привремено функционисала федерација, са намером да се контролишу гранични прелазни. Ову наредбу пратило је и овлашћење да се, по потреби, може употребити и оружје. Заиста, сем два гранична прелаза у Словенији, остали су заузети. Ако је веровати овим изворима, након тога је уследило друго наређење - из војног врха, које је пратила препорука да се оружје не користи. Да би се овим (не)поузданим информацијама склопио мозаик, треба подсетити на две ствари. Прво, фебруарски пакт Милошевић - Кучан јасно је дефинисао међусобни однос Србије и Словеније чија је суштина, упроштено - ненападање. Србија се неће противити словеначком иселавању из Југославије, а Словенија се неће мешати у однос између Србије и Хрватске. Тај пакт је, у суштини, функционисао, све док се није умешао СИБ са својим амбицијама да спасе федерацију. Непланирано и бесмислено крвопролиће у Словенији, уз војни фискало Армије, последица је и неспоразума, али, могуће је, и прљаве игре словеначких политичара који су у тој мутној ситуацији хтели некаквим војним тријум-

резервисти

фом да учврсте своје позиције. Друго, у време доношења друге наредбе, генерал Кадјевић је био - болестан.

Било како било, послератни мит снажној ЈНА је начет, а највећи пад њеног угледа био је баш у Србији. Дефинитиван крах тог угледа заустављен је у периоду кад је Армија преузела улогу заштитника српског живота у Хрватској, односно „тампона“ између сукобљених страна. Наручу Армији су ишле и неке одлуке Председништва СФРЈ, али много више нарцисоидна политика хрватског врховништва и његових разуданих бојовника. У том периоду је импонијавала одлучност Армије, али и јасни ставови војног врха ма колико се тој одлучности може приписати и пробушена професионална сујета, повремена у Словенији. А онда су армијски врх потресле две озбиљне дестонације. Прва је дефинитивно продубила национални раскол у ЈНА, док је друга иницијално пометња у одређивању уставних и ратних циљева ЈНА.

Враћање услуге?

Војска која има 360 генерала, који су до високих чинова долазили пре по мастиларском него по професионалном критеријуму, може бити моћна армија само у идеолошком смислу. У једној озбиљној и снажној армији не може бити оправдана за раскол издаја генерала по националној основи, поготовто ако се зна да је у ЈНА (било) тек осамдесетак генерала словеначке и хрватске националности, чија се лојалност могла добро контролисати и проценјивати преко прилично моћне војне обавештајне службе. Уосталом, није ли тој официрској издаји кумовала и све мање јасна улога Армије у развоју југословенске кризе? ЈНА је у Словенији бранила Југославију, у Хрватској је тој улози додала тежину да спречи етнички сукоб и заштити српско становништво од зулува паравојних формација Хрватске, да би након расламсавања рата своју улогу свела на заштиту (потом деблокаду) касарни и војних објеката - дакле, заштиту саме себе. При том, армијски врх ниједном није демантовао оптужбе да директно помаже (и оружјем и акцијама) српско становништво у Хрватској, практично - политику Србије. Али, тако нешто армијски врх није јасно ни потврдио. Ћутање по првом основу довело је до распада изнутра (издаје), ћутање по другом основу продубило је сумње и неповерење Срба, пре свега у Србији.

Након тога је почела мобилизација, нејасна по смислу, сумњива по закону, тајна по начину како је изведена. Резервисти из Србије су потегнути да би помогли у деблокади касарни са дестинацијама међу којима је било и оних неразумљивих са аспекта српског патриотизма - Сплит, Задар, Шибеник, Бјело-

вар, Загреб... Свест о угрожености српског народа у хрватским крајинама требало је одједном, преко ноћи, окренути и предочити угроженост касарни, далеко од, у главама људи, већ учртаних етничких граница Србије. Бавећи се само последицама неуспеле мобилизације, српско руководство је хутке прешло преко захтева да се одреде циљеви рата, па је подизање резерве више личило на враћање услуге Армији (због акција у крајинама) него на озбиљну стратешку операцију.

Сама ЈНА, замишљена, стварана и озаконена као одбрамбена, доспела је на ону критичну линију спремности и разума кад је морала постати и освајачка (макар и због блокираних касарни). У најновијем ултиматуму, упућеном хрватском врховништву, прети се уништавањем цивилних објеката, при чему се Србија (не више ЈНА) ставља у веома неугодну ситуацију пред европске и светске посматраче. Неодговорни и бахати потези резервиста по Херцеговини, бомбардовање, чак, и Дубровника (који је под заштитом УНЕСКО-а), показују да су се „хероји“ отели контроли Армије, спустивши се на ниво наоружаних хорди, пре свега хрватских Херцеговаца које Брковништво није нити не моћи да контролише.

Кошмар компетенција

Много шта указује да је ЈНА у стању тихог пуча. С једне стране се налази оправдање за многе лоше потезе, али и за мобилизацију, у расулу Председништва СФРЈ; с друге, генерали потезе Армије подводе под одлуке тог председништва из периода када је функционисало. Могу ли те одлуке и сада бити тачне? Зашто Генералштаб у „одсуству“ врховног команданта није потражио другог у, каквом-таквом, сазиву Скупштине СФРЈ? Са становишта Закона о одбрани Србије, у кошмару компетенција који проистиче из неслагласности овог и Закона о оружаним снагама СФРЈ, може се закључити да Армијом командује нико други до - председник Републике Србије! У том смислу су индикативна два члана Закона: „Председник Републике у организовању припрема за одбрану руководи оружаним снагама у миру и рату, укључујући и овлашћења у решавању организацијских и персоналних питања у територијалној одбрани“ (члан 5); „Активна војна лица изузет генерала, поставља и разрешава дужности у територијалној одбрани командант територијалне одбране Републике Србије“ (члан 37). Будући да је потпуно нејасно да ли је реч о оружаним снагама Југославије или Србије, сасвим је уместо констатовати да иза подизања резерве у Србији не стоји компетенција армијског већ политичког врха Србије.

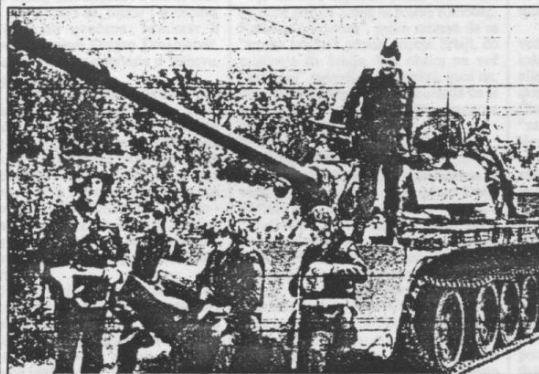
Због свега овога сумњичавост и понашање војних обвезника су сасвим раз-

умљиви, а претње војним законима од стране Армије, као и пропаганда политичко-информативног апарата српског руководства, потпуно су бесмислени и контрапродуктивни. Раскорачни између професионалног и националног ослоња, генерали су и сами почели да се упетљавају у политиканство и пропаганду. Генерал Кадјевић, тако, у интервјуу СКАЈ-у, третира резервисте мобилисане у Хрватску као добровољце (у приношењу тог разговора овај став је у великим гласила у Србији избачен!); у том интервјуу Кадјевић, а потом и члан Генералштаба пуковник Јован Мишошевић, разлоге за неуспех мобилизације и „дезертерство“ приписују хушкачкој политички опозиционим странама; генерал Симовић револутираним мештанима Брагатића саопштава да се „српство не брани на Дрини“, након чега остаје нејасно да ли је он пре свега генерал ЈНА или министар одбране Србије; највећи гаф себи дозвољава генерал Ашић који: „делом од гневних ваљевских резервиста, које је авијација (грешком) растурила код Товарника, назива „волином и лажовом“ јер му је овај истину о томе сасуо у очи; тај исти догађај се међу старешинским кадром, такође гневним и разочараним, затискава суманутом причом да су српски резервисти, заправо, хтели да се предају хрватским бојовницима па их је авијација спречила у томе (!)... Све ово, уз многа сазнања о плим одмора и боловања официра у време мобилизације, јасно су одредили стање у Армији, као и меру патриотизма оних који су под њеним окриљем требало да нешто бране, освајају или деблокирају по Хрватској.

Најгоре, је, ипак - српском народу. И оном у Хрватској, који не зна каква му је судбину замислило руководство Србије и који (пре свега српско становништво у хрватским градовима) постаје тлошем разарених и осветљубивих Хрвата. Али и овом у Србији, који нарученим патриотизмом, по мери политичких потреба, треба да излечи кошмар својих конфузних и недоречних ратних стратегија.

■ МИЛАН БЕЧЕДИЋ

TKO JE IZDAO

Srbijanska javnost je zburnjena i zatečena pričama rezervista povratnika, koje na najgrublji način demantiraju sistematski stvaranu romantičarsku nacionalnu sliku o ratu u Hrvatskoj

U Srbiji se ne mogu načuditi zašto je armija zaustavila pohod na Hrvatsku i ofanzivu protiv hrvatskih oružanih formacija. I to baš u času kad je po mišljenju srbijanskog javnog mnijenja bilo izvesno da Tudmanova vojska neće izdržati snažan pritisak premoćne rane tehnike JNA.

Dok jedni taj Kadijevićev potez tumače kao pružanje prilike hrvatskoj vlasti da porazmisli o mogućem krajnjem ishodu okršaja sa armijom i svom položaju, mnogo je više pristalica mišljenja da su generali usporili prodor što zbog strahovanja da bi u sukobu sa fanatičnim delovima garde i armija pretrpela velike gubitke, a ponajviše zbog činjenice da armijski vrh nije načisto šta bi sa eventualnom ratnom pobedom i obaranjem Tudmana. Hrvati su za njih, poste Slovenije, najverovatnije zauvek izgubljeni kao potencijalni saveznici, jer će teško iko zaboraviti mučne prizore zastrašujućeg razaranja i uništavanja hrvatskih gradova i naselja.

Srbi se, takođe, čude generalima što se svojski trude da pokažu kako JNA nije srpska, ni prosrpska vojska. Zašto, pitaju se mnogi, to kriju kad i vrapci znaju za zajedničke akcije armijskih jedinica i ratne

tehnike sa srpskim dobrovoljcima i teritorijalcima. Njih ponašanje pojedinih generala u dokazivanju jugoslovenskog (i narodnog) karaktera JNA ne samo da nervira ("O kakvoj to oni Jugoslaviji govore"), već ih i podseća da armija još nije pregrnela logiku stare ideološke matrice po kojoj je JNA "jedini istinski zaštitnik integriteta i ustavnog poretka Jugoslavije".

Čije se granice brane

Armija je već dugo u raznoraznim kolebanjima i teškim iskušenjima, ali su je poslednji događaji, posle slovenačke propale avanture, i gotovo totalnog vojnog angažovanja u Hrvatskoj, pošteno uzdrmali i nacionalno "očistili". Ubrzani prebeg hrvatskih visokih oficira, među kojima i generala Grubišića, Tusa i Stipetića, naprosto je korenito izmenio postojeći, donedavno kako-tako uravnotežen, odnos (nacionalnih) snaga u najužem štabu. Srpskoj strani je, pak, taj potez hrvatskih časnika poslužio kao krunkni dokaz kako je "izdaja u armijskim redovima uzela maha". Pritom se prvenstveno misli na tragično bombardiranje malog vojvodanskog mesta Bač, na levoj obali Dunava prekoputa

Vukovara, od strane aviona ratnog vazduhoplovstva, a naročito na pravu kalvariju jedne kolone rezervista iz Srbije, koja se, skrenuvši sa glavnog pravca pokreta kod Tovarnika, našla u samom središtu snažnog artiljerijskog i vazdušnog bombardiranja i mitraljiranja tenkovima, topovima i avionima JNA.

Iako armija saopštava da su tom prilikom samo tri rezervista poginula, a 20 ranjeno, po Beogradu kolaju glasine da je u tom "izdajničkom naletu" život izgubilo preko dve stotine rezervista. Srpska javnost se nada da će

armija temeljito čitav "nesporazum" isražiti i saopštiti, bez prikrivanja, pravi bilans "greške".

Hiljade ogorčenih rezervista iz Bogatića, Kraljeva, Valjeva, Kragujevca i drugih mesta u Srbiji, koji su na početku armijsko-srpske odlučne ofenzive na Hrvatsku stotinama kamiona i autobusa radnih organizacija i same vojske hitno prebacivani na granični pojas između dve zaraćene republike, razočarani pomtanjem i rasulom u komandnom kadru JNA, jednostavno je pobeglo kućama, smatrajući da ovaj rat nije njihov, da ne znaju zbog čega su poslani na front, koje i čije granice brane.

Srpska javnost je zburnjena i zatečena, verujući valjda da je armija još jedina preostala organizovana i pouzdana savezna institucija. Priče rezervista-povratnika su za mnoge šokantne i na najgrublji način demantuju sistematski stvaranu romantičarsku nacionalnu sliku o ratu u Hrvatskoj. Iznenađenje je to veće što su neke novine u Beogradu, i pored gotovo totalne blokade srbijanskog informativnog prostora, svakodnevno obavestavale o iskušenjima i mukama jednih, ali i o divljanju drugih srpskih (naročito crnogorskih) rezervista po Hercegovini, provociranju oružanih sukoba sa Muslimanima i Hrvatima, provaljivanju i pljačkanju kuća i prodavnica, nekontrolisanom pucanju. "Prava šenluk-vojska" - zaključio je jedan list, opisujući bahatost mladića gurnutih u neizvesnost.

Rezervistički puč

Srpska vlast na sve to ima spremljen odgovor - reč je, zapravo, o "dobro osmišljenoj kampanji protiv rukovodstva u Beogradu", "pokušaju puča uz pomoć rezervista", "dezertarstvu", "izdaji srpsva", "kukavičluku". U tome vladajuća partija SPS ide najdalje optužujući opoziciju (Vuka